

XXIX. ORSZÁGOS ÜLÉS

1866. február 22-dikén

Szentiványi Károly elnöklete alatt.

Tárgyai: Bemutattatnak Kemény Gábor b., Dánffy Károly és Sebestyén László megbízó levelei. — A fölrati javaslat részletes tárgyalásának folytatása.

Az ülés kezdődik d. e. 10¹/₂ órakor.

Elnök: Ugyanazon jegyzők, kik tegnap működtek, fogják ma is vezetni a jegyzőkönyvet és jegyezni a szólókat.

Következik a tegnapi jegyzőkönyvnek hitelesítése.

Ráday László gr. jegyző *(olvassa a febr. 21-kén tartott ülés jegyzőkönyvét, mely észrevétel nélkül helybenhagyatik.)*

Elnök: Örömteljes jelentést van szerencsém a t. háznak tenni, midőn Kemény Gábor báró és Dánffy Károly gyulafehérvári képviselők megbízó leveleit bemutatom. *(Élénk éljenzés.)* Az állandó kilenczes bizottsághoz fognak áttétetni. Pozsony megye galántai választókerületében újból megválasztott képviselő Sebestyén László beadta megbízó levelét. Szintén az állandó bizottsághoz tétetik át.

Most a Bartal György és Apponyi György gr. képviselő urak által a fölrati javaslat 31 és 32-ik szakaszára tett módosítványok tárgyalását folytatjuk.

Tóth Vilmos jegyző: Következik a szólók sorában Széchenyi Imre gr.

Széchenyi Imre gr.: Ámbár a fenforgó kérdésre nézve a „quid consilii“ tere, az által, a mit e házban több jeles szónok annyi észszel, mint képességgel ez irányban előadott, kimerítve látszik lenni, és a mi annak tisztán állampolitikai és közgazdasági lényegét illeti, ki is van merítve, létezik annak csakugyan mégis egy oldala, mely csekély nézetem szerint még illőképen kiemelve nem lön. *(Halljuk!)*

A mikor hazánk nagy fia kinyilatkoztatta, hogy a mint valaha, most is csak fejedelmünk személyes közbejövete által bonyolodhatik ki bajjaiból szegény és oly nehezen sujtott honunk, ezen magasztos szó villámsebességgel futotta körül nem csak annak tágas határait, de még a birodalom legszélsőbb tartományait is. *(Halljuk!)* Kevesen voltak akkor, a kik legbensőbb meggyőződésökből

föl nem kiáltottak: vajha ez volna magyar bölcsünk heurekaja!! *(Halljuk!)* Im itt van most közöttünk a fejedelem, meghallotta a meghívást, eljött hozzánk azon elhatározott szándékkal, hogy bajainkat orvosolja. Emelkedjünk csak föl egy keveset a subjectivitásból az objectivitas magasabb polczára, és tekintsünk elfogultság nélkül a lajtántúli dolgokra. Ki az, kinek föl nem fognak tünni azon befolyások, azon irányzatok, melyeknek érdekében állhatott és állhat, a fejedelemnek ebbeli elhatározását megakasztani? De ő hozzánk mindezek daczára eljött. Ki nem tudja továbbá, hogy van egy hatalmas párt, melynek, hinni akarom, őszinte meggyőződése még most is, hogy a fejedelem elhatározása káros és veszélyes, s a mely párt jelenleg is annak megváltoztatását ohajtja és igényli. Hasztalan! Fölséges Urunk jelenleg is közöttünk van, és most is nyújtja nekünk a békülékenység olajágát. Kérem, uraim, szemléljük meg egyszer fejedelmünk állását irántunk, és a mi állásunkat ő irányában: nem tünik-e fel ama szoros viszonyhatás, a mely közöttök létezik? A fejedelem eljött, hogy rajtunk segítsen; de hijába! Ő nem segíthet rajtunk, ha mi részünkről nem segítjük őt. Azaz: ő tette az első lépést, tegyük mi a másodikat feléje, hogy karjainkra támaszkodva tehesse velünk együtt a harmadik, végső, s a virágos partra vezető lépést.

A mi alkotmányos vitáink nem hasonlíthatók azokhoz, melyek más országokban folynak. Ott a kérdés egy részről a nemzet, másíkról egy határozataiban független és csak személyes jogait és érdekeit megfontolható fejedelem között forgott. Ha a fejedelem helyzete egészen más, itt a korona szabad akaratát más országok és más tartományok jogai és érdekei is lekötik. S mégis nem sok kelene arra, hogy ezen országokat és tartományokat megnyugtathassuk, és az ellenünk működő irányzatoknak egyik fő emeltyűjét megsemmisítsük. Csak egy csekély áldozat: nyílt bevallása annak, hogy mi nem a restitutio in integrumhoz, hanem

csakis a jogfolytonosság ama józan és gyakorlati értelmezéséhez ragaszkodunk, melyet előttem több elvbarátom kifejtett. Csekélynek mondom ezen áldozatot, mert csekély azon nyereséghez képest, mely ránk vár, ha ezen alkalmat használatlanul el nem szalasztjuk: oly alkalmat, minőt a sors hazánknak még eddig nem nyújtott, s a mely, rendkívüli és talán soha vissza nem kerülő körülmények összevágó befolyásának következtében, ránk bizta az egész birodalom békés jövője felett határozó és döntő szavazatot.

Vigyázzunk, hogy fejedelmünk, ki magas trónbeszédében azt mondá: „áldani fogjuk azon perczet, mely abbéli elhatározásunkat szülte,“ reménységében csalatkozva, ne legyen talán kénytelen máshol ama támaszok után tekinteni, melyeket nálunk elégséges mértékben nem talált. A most megindított politikai kísérlet ellenei csak úgy lesik ama pillanatot, melyben ilyes hibát elkövessünk, és a burocracia nyugtalanul várja, hogy ujonnan az őzerrojtos hálóját fejünkre boríthassa. (*Zaj. Halljuk!*) Vigyázzunk, hogy a világ ne alkalmazhassa miránk azon szavakat, melyeket az utolsó évtized alatt némely kormányhoz intézett: késő! késő!

E meggyőződésem, hogy a magyar nemzeti-ség, ethnographiai és geographiai helyzetének következtében, csak az ausztriai birodalomban és az ausztriai birodalommal lehet biztosítva. Kinek volna ennél fogva nagyobb érdeke e birodalmat támogatni és erősíteni, mint épen nekünk? Ezen kívül nem látok számunkra más sorsot, mint a tökéletes absorbtiót: vagy a keleti szláv, vagy a nyugati német tömeg által. De én mint magyar kívánok élni, mint magyar meghalni, s azért a Bartal György képviselő ur által beadott módosítványt, mint a melyet a kiegyenlítés egyik lényeges föltételének tekintek, egész kiterjedésében pártolom. (*Helyeslés a jobb oldalon.*)

Jókai Mór: Én a válaszfelirati javaslat 31-ik és 32-ik pontjait, úgy a hogy eredetileg szövegezve vannak, helyeslem és elfogadom. Fennél fogva a Bartal György képviselő ur által ajánlott módosítványokat nem pártolhatom. Sőt előttem még az is pörös tárgynak látszik, hogy e beigtatásra ajánlott két pont módosítványi címre jogosítható-e? miután e két pontot, saját felfogásom szerint, mind különösen azon t. tag kérvényének tüzetes magyarázata után, inkább tekinthetném egy külön válaszfelirati ellenjavaslat magvának, mint a jelen válaszfelirati javaslat módosítványának, minthogy ez nem módosít, hanem az egész felirati javaslat deductioiból annak elveivel ellenkező elveket von le. (*Ugy van!*) A felirati javaslat elve az, hogy a mi jogszerű, az az egyedül lehetséges is; a módosítvány szelleme pedig az, hogy a mi lehetetlen-

nek látszik, annak jogszerűségéből is eleve engedni multhatatlan.

Elvesztett időnek tartanám, a melyet a házban még a jogosság kérdésének kifejtésére fordítanék; úgy hiszem, a kit e szempont felől fel nem világosíthatunk, az már nem is engedi magát felvilágosítani. Azért én elfogadom ugyanazon helyet és fegyvert, melyet az ellenvélemény vitatói választottak magoknak, s azt állítom, hogy nem csak a jogszerűség theoriája, hanem a jogfeladás lehetetlenségének empiriája is a mi részünkön van.

Bocsánatot kérek a t. háztól, hogy az iránt nem biztosíthatom, miszerint rövid fogok lenni; mert a t. képviselő ur által előhozott védokok sokkal tágasabb tért kerítenek be, mint hogy azt kevés lépéssel átmérhetném: azért kérem becses türelmüket, hogy e téren sziveskedjenek követni. (*Halljuk!*)

A tisztelt képviselő ur igen szép dialecticával s tagadhatatlanul buzgó, heves szívű lelkesedéssel vezet végig bennünket a lehetőség és szükségesség határai között, és midőn én egy részről céljainak tisztaságát kétségbe nem hozom, s mind hazafi, mind alattvalói hű érzületeiről meg vagyok győződve, hasonló elismerést kívánok tőle részemre is, a ki a lehetőségeknek és szükségességeknek más utjait látom magam előtt.

Tisztelt képviselőtársunk kimondja, hogy a felelős miniszteri rendszernek barátja; de annak alkalmazását föltételezi attól, hogy országgyűlésünk elébb vizsgálja át az 1848-iki III. és IV. czikkelyeket, s a nádori hivatal, a birodalmi had- és pénzügy kezelése fölött hozott törvényekre nézve előleg intézkedjék olyképen, hogy Magyarország önállása a birodalom állását meg ne gyöngitse.

Tehát ez a vitatott kérdés sarkpontja, hogy lehet-e a közös uralkodónk több koronája alatt egyesült országok complexumának egy erős hatalmas-ságot képezni, és minő feltételek alatt? Az első kérdésre ex principio igennel felelve, áttérek a második kérdés elemzésére: minő feltételek alatt?

Az osztrák hagyományos politika mindig oda törekedett, hogy a külön koronák alatt álló országokból egy erős német nagyhatalmat alakítson. Ez államnak módjában van választani a két minőség között: lehet német hatalom, lehet nagyhatalom; de e kettőt együtt birhatnia nem adatott. Teheti azt, hogy egy német burocratiával áthálozza minden országait, és akkor lenne német hatalom, de nem lehet nagyhatalom, mert minden pénzerejét a közegek fentartására, minden haderéjét a közegek sérthetlenségének megőrzésére kell fordítania; külső actióra soha sem bir sem teljes haderővel, sem teli állampénztárral. Ha pedig nagyhatalom akar lenni, le kell mondania

unificáló terveiről, s a népek patriotismusában keresnie az összetartó erőt.

A német unificáló törekvésnek egy örökösen hajótörő sziklája az, hogy ez a nemzet, nemzet akar maradni. Ne tessék azt hinni, hogy ez csak ábránd, hogy ez csak költői mondás; ez minden-napi prózai kenyér-kérdés. Ez a nemzet, a hogy ezt nem a költők értelmezik, hanem a hogy értelmezi a politikai fogalom, minden ajku nemzetiség complexumaként, tehát ez az összes nemzet nemzet akar maradni, s midőn uralkodójának leköti hódolata szavát, hogy hatalmi állását fentartandja áldozattal is, egyuttal viszont biztosítékot akar az iránt birni, hogy egy német hatalom alkatrészévé tenni nem akarja a magyar király.

Bár remélem, hogy nem fogok félreértetni; de tartok tőle, hogy félre fogok magyaráztatni: azért világosan kijelentem, hogy e helyütt nem a német nemzetről és a német nemzetiségről van szó. Nem azon derék és nagy német nemzetről van szó, melynek annyi szabadelvű nagy eszme megszülemlését köszönheti az egész világ (hisz ugyane szabadelvű eszméknek leghivebb együttharczosa épen a magyar nemzet volt); nem azon művelt német nemzetről van szó, melynek világhirre emelkedett literaturája, tudományossága saját tudományosságunknak egyik segédeszköze; nem azon német nemzetről, melynek alkotmányos küzdelmeit mai napjainkban is minden magyar szabadelvű ember őszinte rokonszenvvel kíséri, mintha saját ügye volna, s oly részt vesz bennök, mint a melyek bennünket is együtt érdekelnek. Ezen német nemzetről nálunk csak tisztelettel szokás emlékezni. Nem is azon lajtántuli német polgártársainkról van szó, kik hazájok jobbléteért, a népek szabadságáért ugyanazon loyális fegyverekkel küzdenek, a melyekkel mi; kik akkor, midőn hazánkban a szabad szó el volt némitva, alkotmányos életünk felköltéseért egy ellenséges tábor közepett szót emeltek, s kik bizonyosak lehetnek felőle, hogy szabadelvű törekvéseikben a magyar nemzet által elősegített legőszintébb szándék tápláltatik. Nem is azon német nemzetről van szó, mely századok óta köztünk, Magyarország városaiban, megyéiben, megtelepedve él, ősei nyelvéhez háza tüzhelyénél máig is húnek maradvá, de hazája institutióit a zöld asztalnál épen oly hiven védelmezve, mint minden más ajku polgára a hazának. Tehát nem is a német nyelvről van szó, melyet hazai intelligentiánk beszél, ha kell: mert hiszen épen az tette Magyarországot Magyarországgá, hogy minden nemzetiség az maradhatott benne, a mi lenni akart. Hanem szó van azon burocrata nemzetről, melynek nincs hazája, csak hivatala, mely ivadékról ivadéokra rendszeres hitvallás gyanánt növekszik abban a hitben, hogy kell

lenni egy nagy országnak, melyben ő minden jóvedelemhajtó állást elfoglalhasson.

És aztán mi is abban a meggyőződésben élünk, hogy a kenyértermő állásokat a mi hazánkfiái is elfoglalhatnák. Egy időben sikerült e burocrata nemzetnek hazánkban nem csak a pénz, közlekedés és hadügy, hanem még az administratív, törvénykezés, sőt a főtanodai állomások helyeit is elfoglalni, semmit sem hagyva meg számunkra mást, mint a földmívelést. A hajdankor írója azt mondá: „nihil agricultura dulcius.“ Hogy mi dulcedo vár egy pusztán földmívelésre szorított nemzetre? arról felvilágosít bennünket a legutóbbi évek tapasztalása. Nagybirtokosaink helyzetét kiáltó színekkel rajzolja a legnagyobb jószágcomplexumok szétbomlásának története; a középbirtokos helyzetéről fölolvasásokat tarthatnak a váltó-törvényszékek előadói; s a kisbirtokos helyzetét illusztrálja a három éves inség.

A birodalom évenként száz milliókat ad ki a hadügyre, pénzügyre, kereskedelemre és közlekedésre: s mitőlünk nem kívánnak kevesebbet, mint azt, hogy járuljunk mindezen kiadásokhoz, de azoknak visszatérő positióiban ne részesüljünk. A közlekedési ügykezelésből, a postákból, táviradkból, vasuti felsőbb hivatalokból nagy részben ki van zárva Magyarországon a magyar szülőtt. A pénzügyi költséges személyzet egészen német burocratai alkotás. A kereskedelem is német. Természetesen, mert a pénz maga is német. Nem azt értem én ez alatt, hogy németül van a bankjegyre írva, hány ezüst huszast kellene kapni a jegy előmutatójának a banktól, s hány esztendei fogságot kap egész bizonyossággal, a ki azt meghamisítja? hanem azt, hogy német a pénz, mert a magyarországi kereskedő nem kap belőle. Beszéljenek a számok. Az 1865-diki novemberi bankkimutatás szerint kereskedelmi váltókra kölcsönözött 105 millió forint; ebben a magyarországi kereskedelem részesült 7 — olvasd hét — millió forintig, a nem-magyar kereskedelem pedig kapott belőle 98 millió forintot. Az osztrák nemzeti bank és minden osztrák hitelintézet egyedül a nem-magyarországi kereskedelmi érdekeket pártolják, a magyar kereskedelem világos hátrátételével, s lehetlenítik kereskedelmi kifejlődésünket saját felelős kormány nélkül; s így kényszerül a kereskedelem németté lenni nem csak nyelvére, hanem helyi összeköttetéseire nézve is. Hát még ha a helyzetet magasabb szempontokból bíráljuk, melyeknek elmulasztásával az osztrák kormány folytonfolyvást bebizonyítá, hogy nem az országok kereskedelmének felvirágoztatása, hanem egy kizárólagos német clique érdekei álltak szeme előtt, midőn egyoldalú vámfelszabadtással a magyarországi vasipart tönkre tette, midőn kereskedelmi szerződéseiben minden mást szem

előtt tartott, csak a magyarországi bor- és dohánytermelést és kereskedést nem; midőn az egész sóeladást német üzérkedés tárgyává dobta ki; midőn vasutaink világkereskedelmi fővonalából csak azért, hogy Bécs és egy kis szász városka között sympatheticus összeköttetést hozzon létre, zsákutczát csinált; midőn concessiókat osztott oly szédelgő vasuti vállalatokra, melyeknek alaptalanságát itt Magyarországon minden kis kereskedő, sőt többet mondok, minden poéta nagyon jól ismerte, de melyekbe a tapasztalatlan falusi tőkepenzes utolsó kis capitalisát is beleveszté. Utasítsam-e a kormány férfait, mely számok alatt kaphatják meg azon monstre-pörök vizsgálatait, melyek az olasz háboru alatti szállítások, a magyarországi utesinálások visszaéléseiből származtak? Nem megmagyarazzák-e ezek Európa minden államférfiának, hogy miért kívánja Magyarország a jogfolytonosságot? miért óhajtja, hogy közlekedési és kereskedelmi ügyeinek vezetője magyar legyen és felelős?

Lesznek talán néhányan a jogfolytonosság elasticitását experimentálók közül, kik, lehet, hogy e pontig eljönnek velem, hogy legyen tehát valami külön felelős organum feltalálva arra nézve, hogy a miket Magyarország anyagi érdekei megkívánnak, azokban az ország közkívánsága szerint intézkedjék; de azt mondják: ez azután a közlekedés legszélső vonala, mert a mi még hátra van, a magyar hadügyminiszterium, már ez az országnak meg nem adható, mert 1-ször veszélyes, és 2-szor mert nem szükséges.

Megjegyzem legelőbb is, hogy az 1848. III. t. cikk 14-dik pontja nem is beszél hadról, hanem honvédelemről, s ugyanazon t. cikk 7. és 8-dik pontja teljes jogot ad a fejedelemnek elhatározni, hogy mikor használja hadseregét az ország határain kívül, s míg egyfelől érintetlen hagyja a király legfőbb jogát a béke és hadviselés elhatározása s a katonai hivatalok betöltése iránt, másfelől csak oly jogot tart fenn a nemzetnek, melylyel azelőtt is birt.

De azt mondják, hogy ez veszélyes, mert a külön hadügyminiszterium következése lett: a két ország két hadserege közötti harcz. Ez azon csatlódás, melynek nem csak a multra, hanem a jövőre nézve is megvannak a maga veszélyei. Fölötte lekötelezve érzem magamat igen t. barátom Bartal György képviselőnek azon, e ház előtt tett nyilatkozatáért, miszerint ő nem tekinti a 48—49-iki eseményeket egyébnek, mint Magyarország önvédelmi tusájának. E nagybecsű nyilatkozat fölmenti a háznak minden tagját annak kínos tárgyalása alól, hogy ki okozta ez önvédelmi tusát? s a kérdést pusztán azon ténnyel szoritja, hogy mi tette lehetővé Magyarországra nézve, hogy önvédelmi tu-

sát csak el is kezdhessen? Ha sokan nem tudják is ezt ifjabb barátaink közül, s ha sokan elfelejték is az együttéltek korából, lehetnek még, a kik emlékeznek rá, hogy e lehetőséget nem a magyar hadügyminiszter netáni cselszövényes rendeletei idézték elő, hanem azon tény, hogy a magyar katoná egyenruháján belül ott dobog a hazafi sziv, mely haza iránti érzelmmel van tele. Ezt az érzelmet nem kell megsérteni; ezt az érzelmet kell kielégíteni: és nincs Magyarország felől semmi veszedelem. Ki lehet törülni codexünkben az illető törvényezikket; de ezt az érzelmet csak megnyerni lehet, de elveszetté tenni nem lehet soha. Én, ki együtt éltem át azon nehéz napokat, ma is Istenre hivatkozva merem mondani, hogy ugyanazon magyar nemzetnek ugyanazon magyar katonái a magyar hadügyminiszterium mellett is tűzön és poklon keresztül követték volna a fejedelem zászlóit, ha a trón szerencsétlen tanácsadói, egy puszta pénzkérdés, az országgyűlésnek az államadóssági kérdésben követett magatartása miatt, egy külső ellenség helyett egy belsőt nem kerestek volna. Ugyanazon szikla nem fekszik most előttünk, az országgyűlés a közös terhek elvállalására késznek nyilatkozik, és így a conflictusnak oka még fogalomban sem létezik. *(Helyeslés.)*

De azt mondják, szükségtelen a magyar honvédelmi kormányközeg, a magyar hadsereg az osztrák hadügyminiszterium alatt is betöltheti hivatását, mint a külön hadügyminiszterium mellett, épen ugy. Kénytelen vagyok e tárgy iránt azon aggodalomnak kifejezést adni, hogy az összes hadseregben Magyarország hadfiai igen erősen hátra tett helyzetet foglalnak el; hogy a katonai pálya, mint életpálya, mint fényes, dicsőségteljes életpálya, nem egyenlően van Magyarország és a lajtántuli tartományok számára megnyitva. 85 ezer főnyi ujonczilletményhez Magyarország és Erdély — nem számítva a határőrséget — járulnak 32 ezer főnyi részlettel, tehát az összes hadseregnek $\frac{3}{5}$ -át képezik; azonban 1431 törzstiszt közül csak 94 magyarországi, tehát az összes hadseregnek $\frac{3}{5}$ -át képező ország fiai csak $\frac{1}{5}$ részét képezik a fényes pálya magasabb részeseinek. Épen így vannak az egyes ezredekben az alsóbb tiszti rangok is felosztva: az ezredek 103 tagból álló tiszti létszámából jut egy-egy ezredre, mely tisztán magyar, tizenöt, tiz, sőt a 32-iknél, melynek toborzási helye Buda, csak hét, a 12-diknél, toborzási hely Komárom, csak három, átlag minden kilenczre egy. Már pedig, hogy a magyarországi hadfiai a más országbeliekkel mind tehetségre, mind vitészségre, mind hűségre nézve ne állanak ki a versenyt, azt, ugy hiszem, senki sem fogja állítani, s így azt sem bizonyítandja be senki, hogy a magyarországi honpolgároknak e téren

való hátrább tétele a birodalom nagyhatalmi állásának postulatuma volna.

Ime tehát nem ábránd, nem poesis, nem is „jogfolytonossági bilincsek“ mogorva vén jogtudósok által minmagunkra rakása az, midőn nemzeti kormányt sürgetünk: hanem rideg életkérdés, életpályát, kenyeret adó és tehetséget érvényesítő pályák kérdése, a mi nem nyomja egynémely kényelemben született tagját képviselőházunknak, hanem égeti mindazok kedélyét, kik családtagjaik sorsát a jövőben nem találják biztosítva. Tizenhét év óta felsarjadzott ifju nemzedékünk kiált hozzánk: Nyiszatok tetterőnknek tért, adjatok nekünk életpályát!

Ha mi a katonai fényes és dicsőséges, a kereskedelmi gazdag és jutalmazó, a technikai biztos és erőrefejtő pályákat ex principio átengedjük másnak: mi marad meg a Szent István koronája alatti 13 milliónyi népnek? Mi legyen a későbbi generációból? Csupa földmives, prókátor, szolgabíró és pap.

Ime, itt közelit felénk elutasíthatlanul a nemzetiségi igények megoldásának kérdése. Könnyű megoldás, ha azt mondhatjuk: Ime előttetek a paradicsom, a közös magyar haza, melynek földén szláv, román, német és magyar egyaránt válogathat magának pályát, a kinek kell dicsőség, a kinek kell gazdagság, a kinek talentuma, tetteje küzdött keres, olyant, a milyent óhajtott: osztozzatok velünk! De ha mi mindazt, a mit meg akarnánk velők osztani, ab origine átengedünk egy harmadiknak, ugyan min fogunk velők megosztani? összeszorulunk-e a szűk törvényszolgáltatási szférure, s azon fogunk huzakodni és nagylelkűséget gyakorolni, hogy egy vármegyében két-három esküdttel, két-három szolgabíróval több szláv legyen-e vagy román? Valóban, ha az 1848-diki törvények meghozva nem volnának, most kellene azokat meghoznunk, mert a végszükség dictálja azokat tollunk alá.

Nevezzük nevén a gyermeket! Azt mondják, béküljünk ki az uralkodóval ezen vagy amazon az áron. Van ennek valami értelme? Itt nem kibékülésről van szó az uralkodó és a nemzet között; mert hála Istennek mi nem vagyunk két hadviselő fél, s a hódoló indulat, melylyel mi közelitünk a trónhoz, csak viszonzása az onnan tanusított uralkodói jóakaratoknak. Szó van kiegyenlítendő érdekekről.

Ez államnak hatalmi állása soha világosabban megátadva nem volt, mint most. Világosan leleplezett törekvések kétségtelessé teszik, hogy az uralkodónak vagy érvényesítenie kell nagyhatalmi állását, vagy kétségbe vonatnia annak létezését. Az előbbire nem csak a népek hősiessége, hanem a népek áldozat-készsége is szükséges tényező; mert a birodalmi pénzhitel helyreállítása a min-

dent megelőző feladat, s ennek végrehajtása bizony a legtökéletesebb hekatomba. Mi nem vagyunk alkudozó felek, kik egymás szorultságára speculálnak. Mi nem indulunk ki azon szempontból, hogy menjünk árverezni, s lássuk, hogy kaphatnánk minél többet minél olcsóbb árért; s ha kevéért nem kaphatjuk meg ugyanazt, ígérünk majd többet; de ha látjuk, hogy nagy a szükség, még lejjebb nyomjuk az árt. Mi egyszerűen azt kívánjuk, hogy a midőn áldozatok hozatalára szólítatunk fel, azoknak hozhatására képesítesünk. Ha fegyver a magyar alkotmány, ne törje azt ketté a fejedelem, hanem fogja markolatát a kezébe s tegye meg vele a négy vágást a világ négy része felé, mint ősei tették. Mi keressük a fejedelemtől nemzeti állásunk biztosítását, s az uralkodó feltalálandja nálunk nagyhatalmi állásának biztosítékait. (Helyeslés.)

A mi a lajtántuli tartományok népeit illeti, azokra nézve logice áll az, hogy mindazon alkotmányos szabadságok, a melyekkel Magyarország bírand, nekik is okvetlen megadandók, hogy ellenben mindazon alkotmányos szabadelvü intézményei Magyarországnak, melyekről nemzetünk önkényt lemond, a lajtántuli népekre nézve is el vannak veszve; és itt történelmi valótlanosság azon állítás, hogy a lajtántuli népek a febr. 26-ikai jogalapon állnak, s tőlünk annak elfogadását követelik. Ők igen elhagyták e jogalapot. Elhagyták akkor, midőn miniszteri felelősséget követeltek, s elhagyták azt a törvények alkotója, midőn azt nekik megígérte, bár meg nem adta; de e követeléssel és ez ígérettel az általunk vitatott alkotmányos alapra léptek át; s ha mi ezt elhagynók, visszatérnénk olyan álláspontra, melyet ők magok sem kívánnak többé.

A mit tisztelt képviselőtársam Bartal György a nádori hivatalról szóló törvényezikk módosítása iránt előadott, azt egészen fölöslegesnek találom, miután az 1848-dik III. tez. 2. pontja így szól: „Ez esetben a mostani nádor, cs. k. főherczeg Istvánnak személye hasonlóképen sérthetetlen.“

Hogyan függjenek az országok közös érdekeikre nézve össze, arra nézve a fölírat nyújtja a javaslat-tételt. Egy azonban bizonyosan áll: hogy az országok közös jólléte legnagyobb garantiája lesz azok együtt-maradásának: a melyik közülök az alkotmányos harmoniát megzavarná, valamenynyit találná szemközt egymaga ellen. Alattomos ármánynak utját állja a kielégített nemzet: a magyar százszor kibékült legkeserűbb ellenével is; de egyszer sem támadt jóltevője ellen.

Mi azonban csak azt ígérhetjük meg, a mit megadhatunk, s a mit megadunk a nemzet feljogosított. Ha nemzeti létünk, s annak kifejlődésére szolgáló egyedüli módszerünk, a nemzeti felelős

kormány megadatik, akkor birtokában leszünk azon eszköznek, mely ígéreteink beváltására szolgál. A nélkül nincs semmink; szegények vagyunk, s még szegényebbek leszünk. A ki ígéretet tesz olyan dolgról, melyről előre tudja, hogy nincs, az vagy magát ámitja, vagy mást akar ámitani.

Mi ime kijelöltük az utat és módot, melyen mind e nemzet létele, mind az uralkodó hatalma egymást együtt és egyetemesen biztosítják; s nyugodt lélekkel mondhatjuk el a trón előtt: „Uram! adj nekünk életet, és mi ez életet neked és a hazának szenteljük!” És ebben áll a trón hatalmi állása. *(Éljenzés.)*

Apponyi György gr.: Tisztelt ház! A felirati javaslat 31-ik pontja és az arra vonatkozó módosítvány felett megindult tárgyalás a mai helyzet legfontosabb és valóban legjellemzőbb két kérdésének egyikét foglalja magában. Belső szervezetünk sorsa attól függ, vajon és mikép fogunk kibontakozni azon bonyolodott helyzetből, mely a tagadhatatlan tények és törvényes igények egymással ellentétbe tett hozatala által idéztetett elő. Egy részről a jogfolytonosságnak, melynek hívei vagyunk mindnyájan, tényleges foganatosítása követeltetik; más részről a fenforgó nehézségekre utalva, szintazon jogfolytonosságnak tettleges foganatosíthatása végett a 48-iki törvények megelőző revíziójára fektetik a súlyt.

Mindnyájan ohajtjuk, uraim! az ezen helyzetből leendő kibontakozást, s mint minap mondtam, csak az utakban és azok kijelölésében különbözhethetünk egymástól, de nem az elérkezés helyére nézve. Aggódva keresem tehát én a jobb és biztos utat, mert csak ezen föltétel alatt adhatom az előnyt a legrövidebbnek.

Mélyen érzem én is azon roppant nehézséget, mely a jogszerűség szempontjából mutatkozik; megtagadnám politikai hitemet, megtagadnám politikai jellememet, ha szememet behunynám azon aggasztó következtetések előtt, melyek alkotmányos létünket sújthatnák, ha beegyeznénk, vagy csak beegyezni látszanánk is abba, hogy élő törvényeinket bár mikor egyoldalulag felfüggeszteni lehessen. *(Helyeslés.)* Teljesen méltánylom, osztom és magamévá teszem annál fogva azon bölcs előrelátást, mely alkotmányunkat ily orvosolhatlan csorbától megóvni szent kötelességének tartja. A kérdés előtttem csak az, vajon azon alapos jogi tekintetek nem tehetünk-e eleget, nem szerezhetünk-e elégséges biztosítékot arra, hogy ezen méltó aggodalmainknak eleje vétessék a nélkül, hogy a gyakorlati téren fölmerülő legyőzhetlen nehézségen akadjon fel az ügy tényleg, melyet elvileg megmenteni akarunk. E nézet birt engem arra, hogy Bartal György t. tagtársunknak általam elfogadott módosítványát néhány sorral megtoldjam,

melyet a t. ház, de különösen a módosítványt indítványozó érdemes tagtársunknak becses figyelmébe ajánlani bátor vagyok. Célja ezen toldaléknak nem egyéb, mint utalni azon eszközre, mely jogi tekintetben megnyugtathatja azokat, kik a nehézségek súlyáról meggyőződve, azonkívül a kibontakozás elhalaszthatatlanságától áthatva, a nehézségek legyőzését részökről elősegíteni kívánják. *(Halljuk!)* Ezen tekintetek okozták azt, t. ház, hogy a kérdésben forgó pontra nézve eltérek a válaszfeliratban foglalt eszméktől. Okaimat elő fogom adni, előadásomban tisztán objectiv leszek, mert a subjectivitás mind a kérdésnek megoldására, mind a discussióra nézve is csak káros. *(Helyeslés.)*

A gyakorlati nehézségek súlyát vajon ki tagadhatja? Csak abban különbözhethetünk egymástól, hogy némelyek azon nehézségeket különös tekintet nélkül vélik legyőzhetőnek, mások ezt kétségbe vonják. Szükség tehát, hogy a lehetőségek vagy lehetetlenségek felett tisztába jöjjünk, mert utóbbira is csak a kivitel lehetősége nyomán vághatjuk ketté a bonyodalmak csomóját, ha élő törvényt akarunk követelni a helyett, hogy annak csupán holt betűjét tiszteljük. Igenis, uraim! élő törvényt akarunk, és azért a jogfolytonosságot a lehetőségig biztosítva, tegyük annak gyakorlati kivitelét lehetővé, és ne akaszszuk meg azt a tulszigorú következetesség bilincseivel.

A fölirati javaslattól eltérő véleményem sem a miniszterium létesítésére, sem pedig alkotmányos törvényhatóságainknak helyreállítására nem vonatkozik, mert a mint már szerencsém volt kijelenteni, ezen intézmények helyreállítását nélkülözhetlennek tartom.

A miniszteri kormányrendszert nem csak a nemzet törvényes jogának ismerem el, hanem azt a kor követelése szerint politikai szükségnek és postulatumnak mondanám, ha az a törvény által nekünk már megadva nem volna. *(Helyeslés.)* Mindamellet nem tagadhatni, hogy a tényleges helyreállítás ellen nehéz és súlyos akadályok forognak fenn, mely akadályokat véleményem szerint csak a törvényhozás közremunkálása szüntethet meg. Első és legközelebb fekvő nehézséget látok abban, hogy azon intézmények, melyeknek tényleges helyreállítását sokan rögtön kívánják, azon törvényeken alapulnak, melyekre nézve a fejedelem a törvényhozói megelőző vizsgálatot tartja szükségesnek, és melyekre nézve a trónbeszéd a következőket mondja: „Birodalmunk hatalmi állására, fejedelmi jogaink épségére, a társországok méltó igényeire való tekintetek ezen törvények változatlan életbeléptetésének lehetőségét kizárják. Bár alaki törvényességök kifogás alá nem eshetik, mégis uralkodói tisztünk és népeink valódi javai iránti kötelességünk érzete egyaránt

tiltják, hogy a kölcsönös jogok és kötelmek viszonylatának egyidejű megoldása előtt királyi hitlevelünkben azoknak változatlan megtartását és végrehajtását elfogadjuk és biztosítsuk.

A mi erre válaszul mondatik a feliratban, az részint a hódoló tiszteletnél és hálás bizalomnál fogva, mely annak minden sorát átlengi, részint azon kegyeletnél fogva, melylyel hazai intézményeink előnyei kiemeltetnek, mélyen hat bizonyára mindenki szívére, és kétséget nem enged a felett, hogy ezen intézmények, ha kellőleg rendezve tényleg visszahelyeztetnének, nem csak szellemi és anyagi állapotaink javulására, hanem magának a kiegyenlítésnek művére is csak üdvösen fognának hatni. De nélkülözöm itt annak gyakorlati bebizonyítását, mi Ő Főlsége általa trónbeszédben bizalmas, de határozott szavakban tagadtatik: nélkülözöm tudniillik gyakorlati bebizonyítását annak, hogy a 48-ki törvények, melyek az átmeneti epochában keletkeztek, 17 évi hosszas idő és sok viszontagság után tökéletesen megváltozott viszonyok között ismét beállott, sokkal nagyszerűbb átalakulási epochában, minden módosítás és minden törvényhozói gondoskodás nélkül életbe léphessenek. Tartanom kell tehát attól, hogy habár Főlséges Urunknak atyai szíve a fölrati javaslatnak nagy része által érzékenyen meg lesz hatva, de aggodalmi, kétségei e tekintetben alig lesznek megszüntetve.

Ezek azonban csak egyéni sejtelmeim lehetvén, és senki sem mondhatván azt, ni foganatja lesz feliratunknak a legmagasabb trónnál: áttérek a gyakorlati tételre, hogy a t. háznak előadjam a nehézségeket, melyek felfogásom szerint ohajtásunk tényleges betöltését ellenzik.

Először is a törvényhatóságokról leszek bátor szólni. (Halljuk!) A ki az 1848-ki törvények 16-dik cikkének ezimét olvassa a megyei hatóság ideiglenes gyakorlatáról, nem különben annak rendeleteit, melyek által a miniszteriumnak meghagyatott, hogy a megye szerkezetének népképviselői alapján rendezése iránt a legközelebbi országgyűlésnek törvényjavaslatot terjeszzen elő; és a ki ezen törvény tartalmából érteni fogja azt, hogy a megyei hatóság gyakorlata olyannyira ideiglenesnek tekintett, hogy, a 17-ik tv. cikk szerint, további törvényhozói intézkedésig még a megyei tisztújító székek megtartása is betiltatott: abban méltán fog támadni azon kérdés, vajon azon kétségtelen rendeletek, melyek elégségesek lehetnek arra, hogy az akkor fennállott és törvényesen megválasztott tisztikarral ellátott megyei hatóság tisztét ideiglen folytathassa, vajon azon rendeletek elégséges alapul szolgálhatnak-e a törvényhatóságoknak újból felállítására? (Helyeslés.) Én kénytelen vagyok e kérdésre nemmel felelni. Nyilvánvaló lévén, hogy a tisztújító székekről népképviselői alap-

ján a törvény még nem rendelkezett: kérdem, minő törvény szerint fognának a tisztújító székek megtartatni? (Közbeiktatások: 1860 szerint!) 1860 idéztetett. Nehezen fog az e tekintetben igazolásul szolgálhatni, mert az véleményem szerint csakugyan nem a jogfolytonosság elvéhez volt alkalmazva, törvényesen megválasztott tiszt kar nélkül pedig véleményem szerint a megyéknek törvényessége csak fictio lehet. (Helyeslés. Zaj.)

Azóta, tisztelt ház! 17 év folyt le, a körülmények megváltoztak, és így lehetetlennek tartom — habár a jogfolytonosság kellékének az sem felelne meg — hogy az akkori provisorium úgy, a mint volt, helyreállítsassék; nélkülözhetlen tehát, hogy a törvényhozás intézkedjék a választási jognak gyakorlata és a tiszt karnak megválasztása, továbbá a megyei gyűléseket pótló testületek iránt, mielőtt a törvényhatóságokat újból helyre lehetne állítani. Feladatunk, t. ház, a provisorium megszüntetése, nem pedig egy ismétli provisoriumnak előidézése. Másnak pedig, mint törvényen kívüli provisoriumnak, nem tekinthetném (Zaj) a törvényhatóságok oly módon szervezését, mint az 60-ban történt. Azon őszinteségnél fogva, melylyel a t. háznak tartozom, ki kell mondanom azt is, hogy a 60-iki tapasztalás, a mikor is a törvényhatóságok szervezése önmagokra volt bízva, vagy legalább általok lett elfogalva, habár e tekintetben is, mint mindenben, egyes jeles kivételek voltak, általánosan a megyék iránti bizalmat nem nevelte és a megyék tekintélyét a közvéleményben és a nép előtt nem emelte. (A jobb oldalon: Ugy van! A bal oldalon ellenmondás.) Őszinteségemre hivatkozom, t. ház, és ennél fogva, ha előbbi előadásom által bárki is legkevésbé sértve érezné magát, bocsánatot kérek. (Épen nem!)

Azt mondják ugyan, és a 60-ik évi állapotot azzal mentik, hogy akkor az idő rövidege nem engedte, hogy a megyék consolidálhassák magukat. Mint én emlékszem, körülbelül 10 hónapig, vagy egy évig tartott az ugynevezett alkotmányos rendszer: ezen idő, ha nem volt is talán elégséges a tökéletes szervezésre, mindenesetre azokra nézve, kik az akkori kezelés alatt állottak, hosszú volt. Továbbá az akkori rendkívül felizgatott állapottal menthetik mások azt, hogy a törvényhatóságok akkor meg nem feleltek hivatásuknak. De mindezek csak a mellett szólnak, hogy a törvényhatóságokat, épen a jogfolytonosság elve szerint, nem lehet törvényhozói rendezés nélkül helyreállítani. Az utolsó választásoknál közbejött eseményeket tekintve, nem mernék jót állani arról, t. ház, hogy most higgadtabb állapotban fogná az országot találni az új szervezés. (Élénk ellenmondás.)

A megyéknek helyreállítása, megelőző törvényhozási intézkedés nélkül, azon kísérletek sorába tartozik, melyeket a jó rend, szellemi és anyagi jól-

létünk, de magának ez intézmény hitelének érdekében is tanácsolni nem lehet. *(Igaz! Ellenmondás. Zaj.)* Állapotunk, különösen anyagi helyzetünk olyan, hogy a közigazgatási és törvénykezési viszonyok gyakori megrázkódtatása a legkárosabb következtetéseket vonná maga után. Tudjuk, hogy 17 év alatt három rendszer következett egymás után. Tanácsosnak tartja-e a t. ház, hogy most ismételtessenek a megrázkódtatások? Ezek pedig bizonyosan bekövetkeznek, mihielyt a törvényhatóságok szervezése megkezdődik a nélkül, hogy a rendezett állapotban, vagy abban lelhetőn biztos megnyugvásunkat, hogy ez lesz utolsó megrázkódtatása törvénykezésünknek és közigazgatásunknak? *(Ellenmondások.)* Szivemből ohajtom, hogy úgy legyen. *(Ugy lesz!)* Minden erőm megfeszítésével törekedni fogok, hogy ahhoz csekély személyemmel is minél inkább járulhassak; de matematikai bizonyosság e tekintetben nincs.

Igaz, mi a felirati javaslatban mondatik, hogy nagy az anomalia, mely szerint — a feliratnak szavaival élve — „az ország ugyanakkor, midőn képviselői által ezen alkotmányos jogát gyakorolja, minden egyebekben alkotmányon kívül áll.“ Tökéletesen igaz; de kinek hatalmában áll ezen anomaliát megszüntetni? *(A ki elrendelte! Zaj. Halljuk!)* Alkotmányosnak, törvényesnek tekinthetjük-e ez állapotot, vagy inkább a törvényhatóságokat csak az által, ha nekik a törvényen kívüli hatóság gyakorlata törvényen kívül engedtetik meg? Az anomaliát csak a törvényhozás szüntetheti meg oly intézkedés által, mely — mint már ezelőtt mondtam — mind a választások, mind a tisztújítási székek, mind pedig a tanácskozó testület rendezésével foglalkozik: ez pedig annyival szükségesebb, mert a törvényhatóságok állását szabályozni kell, ha azt akarjuk, hogy a miniszterium mellett megállhassanak, mint szintén, hogy a miniszterium mellettök megállhasson; ha el akarjuk érni azt, hogy alkotmányos létünk ezen két, egyaránt fontos, egyaránt nélkülözhetlen föltétele és biztosítéka egymással egyensúlyba hozassék; ha azt akarjuk, hogy egymást meg ne rontsák; ha kerülni és mellőztetni akarjuk azt, hogy egyiknek vagy másíknak rendezetlen állapota által, vagy tulságos centralisatióba vagy anarchiába ne jussunk. *(Helyes! Zaj.)* Ne tegyünk magunknak illúsiókat, t. ház! A törvényes állapotot könnyebb fölbontani, mint évek hosszú sora után és tökéletesen megváltozott körülmények közt ismét helyreállítani. Ezen nehézségek legyőzése teszi épen föladatunkat; ezen nehézségekkel meg kell vívni, ignorálni nem lehet. A törvényes formáknak vagy pedig közegeknek egyszerű helyreállítása által csak fictioja érhető el a törvényességnek. Valódi létesítése a törvényhozás mélyebben ható

alkotmányos és gondos közremunkálását követeli.

Fejedelmünk, mint a törvényhozásnak egyik tényezője, hála Istennek, elhagyta a provisoriumokat. *(Élénk ellenmondás. Zaj.)* Ismétlem, hogy Fölséges Urunk elhagyta a provisoriumot, a miből nem lehet kiszökni, hanem egyedül csak lassan, fokokint lehet a törvényes alapra átlépni. *(Zaj.)* Kevés türelmet kérek; még csak rövid ideig fogom untatni a t. házat. Fejedelmünk a rendkívüli állapotot rendessé, a törvényen kívülit törvényessé akarja tenni, s a törvényhozás alkotmányos közremunkálását helyreállítani. És ennél fogva, noha a multban súlyos sérelmeket látok én is, a törvényesség terére ily módon való visszatérésben csak gyakorlati szükségét, de újabb törvénysértést nem látok. *(Helyes!)*

Nem hallgathatom el azon esetre nézve, ha a megyék visszaállítatnának, a megyei tisztviselők helyzetét, kiket eskü kötelez arra, hogy alkotmányunkhoz tartsák magokat, hogy minden kötelességek teljesítésében tisztán hazai törvényeink szerint járjanak el. Ezen tisztviselők bármely lépésnél, épen rendkívüli helyzetöknél fogva, csak tényleges állapotokkal és csak oly intézkedésekkel találkozhatnak, melyek szükségkép nélkülözhetlenek mindaddig, míg ügyeink törvény útján rendezve nem lesznek; és így bármely lépésök törvényen kívülinek, sőt törvényellenesnek is tekinthető. A tisztviselők tehát minden eljárásnál vagy hivatalos kötelességeikkel, vagy esküjökkel jönnek ellenkezésbe.

Azon orvosság pedig, melyet többször hallottam itt említettetni, s melyet igazán csakis orvosásgnak kell neveznem, t. i. az indemnity bill, tökéletesen és teljesen véget nem vethet aggályaimnak. Ezt Bartal György oly alaposan adta elő, hogy e részben több mondani valóm nincs. De ismétlem, ne feledjük el azon jeleneteket, melyeknél, az utolsó választások alkalmával, az ország sok részében emberhalál fordult elő, *(Halljuk!)* és melyek minden esetre nagy ovatosságra intenek, hogy hasonló izgalmak előidézése mellőztessék, midőn csak ideiglenes és, mint remélni akarom, rövid ideig tartó szervezésről lehet szó, mely azonnal megszűnik, mihielyt a törvényhozás azon szerencsés helyzetben lesz, hogy a törvényhatóságokról intézkedjék.

És így, t. ház, véleményem szerint, világosnak látszik, hogy a megyéknek minden törvényhozási intézkedés előtti helyreállítása, mint mondtam, a jogfolytonosság elvénél fogva is nagy nehézségekre talál. Nem csoda tehát, hogy a fejedelem, a ki a sok provisoriumot meguntta, *(Mi is meguntuk!)* és a törvényes állapotot akarja helyreállítani, *(Helyeslés)* a megyéknek, minden megelőző

törvényhozási intézkedés nélküli helyreállításában megnyugvást nem talál.

De hogyan áll a dolog a miniszterium kinevezésével? Nem akarom vizsgálni, hogy azok, kik a miniszterium azonnali kinevezését szükségesnek tartják és szorgalmazzák, milyen miniszteriumra reflectálnak? Ha a jogfolytonosság elvéből indulnak ki, akkor e részben minden kétség megszűnik. De legyen bármely miniszterium, kétséget nem szenved, hogy az egy lépést sem tehet, és egy percig sem tarthatja fenn magát, ha csak rendkívüli fölhatalmazást nem nyer. E rendkívüli fölhatalmazás czimét hallottam többször említetteti: az ugynevezett indemnity billt.

Az indemnity bill hazánkban és hazai közjogunk szerint új eszme; de azon kiterjedésében, a mint jelen helyzetünkben kívánatik, alkalmasint az egész alkotmányos világ ujnak fogná találni. Mindenesetre hazai közjogunk szerint erősen áll az, hogy ily rendkívüli fölhatalmazás csak az összes törvényhozás közakarata által történhetnék.

Megengedve mindezeket, fenmarad mégis az a kérdés, hogyan jöhet létre a miniszterium kinevezése most azonnal, t. i. oly miniszterium kinevezése, mely a nélkülözhetlen indemnity billre szert tehet, vagyis a többség programjával tökéletesen egyetért, melyet képviselni köteles. Többször hallottam itt alaposan és jogosan említeni, hogy mi ügyeinket csak a fejedelemmel akarjuk rendbe hozni. (*Ugy van!*) Ez tehát kizárja annak lehetőségét, mi az ugynevezett parlamenti kormányformából és rendszerből következik, hogy a fölség a többség programját tartozik elfogadni. (*Ellenmondás.*) Tudom, milyen ellenvetésre gondoltak azok, kikre ezen szavaim tán kellemetlen hatást tettek; tudom, hogy e részben vannak módok, melyeket föl lehet használni: csakhogy azokat nem lehet örökké használni, és utóbb mégis beáll azon idő, midőn a többség szavára figyelemmel kell lenni. (*Ugy van! Zaj. Az elnök csengtet.*) Annál kevésbbé tehetem föl a program nem létét a fejedelemtől, mivel tudjuk, hogy a fejedelem uralkodása alatt más alkotmányos népek is léteznek, és tudjuk, hiszszük és reméljük, hogy ha azoknak alkotmányos átalakulása be lesz fejezve, ezen fejedelem uralkodása alatt két parlament fog állani. (*Igen természetes!*) Nem azon időről szólok, mikor ez teljességbe megy, hanem a jelenről, midőn a kiegyenlítés és átalakítás fokán állunk. Tekintve a trónbeszédben foglalt nyilatkozatokat, és tekintve azokat, a mik a felirati javaslatban mondatnak, azt, bármennyire óhajtjuk is, de állítanunk nem lehet, hogy a többség programja a fölség programjával már öszhangzásba jutott volna. Erre törekednünk kell, ezt kívánunk, de az elérve még nincs. Kér-

dem tehát, gondolhatunk-e most oly miniszterium kinevezésére, mely mind a fejedelem, mind a többség bizodalját oly mértékben bírná, hogy ily rendkívüli fölhatalmazást nyerhessen? (*Hiszszük! A bal oldalon zaj. Halljuk!*)

Mellőzve azon nehézségeket, melyek a közös ügyek feletti tanácskozások alatt fognak mutatkozni, és melyeket igyekezni fogunk elhárítani, mindamelllett ugy látszik, hogy a miket mind a miniszteriumra, mind pedig a törvényhatóságokra nézve bátor voltam előadni, oly nehézségeket tüntetnek föl, melyeket ignorálni nem lehet, és a melyekben véleményem szerint elégséges igazolása foglaltatik azon módosítványnak, melyet Bartal György tagtársunk benyújtott (*Helyeslés*) s melyhez én azon toldalékkal, melyet hozzá ajánlani bátor voltam, egész kiterjedésében járulok.

Meg vagyok győződve, t. ház! hogy a jogfolytonosságot valódi értelmében csak ugy biztosíthatjuk, ha azt minden fictiótól menten tartjuk. Véleményem szerint, a megyék tényleges helyreállításában keresett törvényesség fictio volna, és fictio a miniszteri rendszer föllállítása, mielőtt a létesítésére megkívánt előzmények be nem töltenek. A fictiótól pedig a jogfolytonosság elvét megóvni, kötelességemnek tartom.

Tévedés továbbá azon vélemény, melyet a t. ház több tagja kimondott, hogy a ki a revisio szükségét elismeri, azt csak az ugynevezett minden áron kiegyezkedés kedvéért teszi. Én legalább a revisiót csak alkotmányos intézményeink föntarthatása végett és azért ohajtom, hogy hazai, legdrágább intézményeinket azon kinövésektől óvjam meg, melyek tekintélyüket csökkentik. (*Helyeslés a jobb oldalon.*) Ugyanezt tennem akkor is, ha ez nem volna a kiegyenlítés egyik legnagyobb momentuma; de annál inkább teszem most, midőn ettől függ azon nagy eredmény, mely nem egyéb, mint alkotmányos létünknek a trónbeszéd szerint maradandó biztosítása és fejedelmi coronatio általi újabb szentesítése. (*Helyeslés.*)

Deák Ferencz: Felirati javaslatunk 31-dik szakaszában az 1848-iki törvények átvizsgálására vonatkozólag két eszme van kimondva. Egyik eszme az: hogy „vannak az 1848-diki törvények rendeletei között egyes pontok, melyeket mi magunk is ohajtunk czélszerűbben átalakítani és határozottabban kifejtetni.“ A másik eszme pedig az: hogy „ha Ó Fölsége kívánja a törvények bármi részben megváltoztatását: a kiegészített országgyűlés mindazon javaslatokat, melyeket erre vonatkozólag Ó Fölsége felelős magyar miniszteriuma előadand, tüstént tanácskozás alá veendő, s megállapodásait Ó Fölsége elé fogja terjeszteni.“

Ezen két eszme természetes következménye a magyar közjog azon elvének, mely szerint a kezde-

ményezési jog hazánkban mind a királyt, mind a nemzetet külön-külön megilleti.

A nemzet, képviselői által, a miniszterium beavatkozása nélkül, maga gyakorolja e jogot; a király pedig nálunk is, mint más alkotmányos országokban, hol felelős miniszterium létezik, csak ez által gyakorolja kezdeményezési jogát.

Ezek szerint az 1848-iki törvények átvizsgálását kívánhatja Ő Felseége is, kezdeményezési jogánál fogva, de a szükséges javaslatokat e részben csak felelős miniszteriuma által tétetheti. Kívánhatja és megkezdheti azt, a nemzet kezdeményezési jogánál fogva, az ország gyűlése is, és javaslatokat készíthet a felelős miniszterium beavatkozása nélkül. Az említett törvények tehát így is, úgy is revisio alá kerülhetnek.

Sőt, miután az ország, ha felirati javaslatunk elfogadtatik, azonnal hozzákezd azon javaslat kidolgozásához, mely a közös viszonyoknak meghatározására s azok kezelési módjának megállapítására vonatkozik: nem is mellőzheti azt, hogy az 1848-iki törvények ama részeit, melyek a közös viszonyok iránti javaslattal kapcsolatban vannak, át ne vizsgálja, s egyiket a másikkal összehangzásba ne hozza.

Teszi ezt a nemzet saját kezdeményezési jogánál fogva. Lehet, hogy a végeredmény ugyanaz lesz, mintha az átvizsgálást a felelős miniszterium hozta volna javaslatba. De lényegesnek tartom elvileg is a két kezdeményezési jog mikénti gyakorolhatására nézve azon különböztetést, melyet mi feliratunkban kimondottunk, s melyet a módosítvány teljesen mellőzött, csak hogy a felelős miniszterium megemlítését feliratunkból kitörültesse.

Kihagyja a módosítvány felirati javaslatunk 32-dik szakaszából azon lényeges eszmét, hogy politikai életünk ingatagságát csak Ő Felseége szüntetheti meg alkotmányunk tetteges visszaállításával (*Helyes!*) és ezt befejező megkoronáztatásával. E határozott fogalom helyett a módosítvány csak a remény teljesülésének föltevéséről szól; pedig ezen ingatagság megszüntetésére sem remény, sem föltevés nem elegendők, hanem valóságos tény szükséges: az alkotmány visszaállításának (*Ugy van!*) s az ezt befejező megkoronáztatásnak ténye. (*Viharos tetszés.*)

A módosítványt indítványozó képviselőtársunk nyíltan kimondotta előadásában, hogy ő mindezeket azért akarja kihagyni a felirati javaslatból, mert ő nem pártolja a jogfolytonosságot, s a végkiegyenlítés iránti megállapodás előtt nem akarja sürgetni a felelős miniszteriumnak és a köztörvényhatóságoknak alkotmány szerinti visszaállítását.

Magyarország közjogának egyik alapelve az: hogy törvényt alkotni, módosítani vagy eltörölni csak a király és nemzet egyetértésével lehet. Másik

alapelve az: hogy a törvényhozó hatalomnak azon részét, mely a fejedelmet illeti, csak a koronázott magyar király gyakorolhatja. Harmadik alapelve az: hogy a király koronázás előtt köteles kiadni a koronázási hitlevelet, melyben ünnepélyesen igéri, hogy az ország jogait, szabadságát s törvényeit szentül megtartja és másokkal is megtartatja. E három közjogi alapelv ellenében miként nyughatnánk meg abban: hogy alkotmányunk, melyet állami alapszerződés, szentesített törvények és királyi hitlevelek ünnepélyesen biztosítottak, s melyet soha csak egy óráig sem volt jogos megszüntetni, hadd szüneteljen tovább mindaddig, míg annak lényeges részét át nem alakítjuk! (*Igaz!*)

Ha vissza nem állítatják az alkotmány: minek alapján adja ki a király a koronázási oklevelet? Az új megállapodások még nem lesznek törvények, mert azokat csak koronázás után lehet szentesíteni; a régi törvények pedig fel vannak függesztve, és tetteges nem élnek. Minő jogokat biztosít hát az inaugurale diploma a nemzetnek? Azokat-e, a melyek föl lettek függesztve és vissza nem állítva? vagy azokat, melyek koronázás után adatnak? (*Ugy van!*)

Valóban visszás helyzet ez, melyből kimennek külni csak a törvények rendeleteinek teljesítése által lehet; s meg vagyok győződve, hogy a kimennek külni halogatása a bajt nem enyhíteni, sőt növelni fogja.

Nem fogom fel azoknak nézetét, kik azt mondják, hogy miután a jogfolytonosság el van ismerve, nyugodjunk meg abban, s ne kívánjunk többet. A jog, mely nem érvényesíthető, aligha többet ér az üres szónál, (*Ugy van!*) s nem hiszem, hogy sok ember találkozzék, a ki beérje azzal, hogy valamely tényleges jogát elismerték, de tetteges azzal élni nem engedik. (*Helyes!*) A kit elzártak, nem sokat nyer vele, hogy szabadságchozi jogát elismerik, de szabadon nem eresztik. (*Helyes! Derültség.*) A kit vagyonától megfosztottak, aligha meg fog nyugodni, ha jogát azon vagyonhoz elismerik, de tulajdonát vissza nem adják. (*Ugy van.*)

A jognak elismerése által csak az ok, vagy ürügy van elhárítva, melynél fogva a tetteges életbeléptetés meggátoltatott; de nincs megszüntetve a joggal viszonyos kötelezettség, mely az elismerés után még erősebb. (*Helyes!*)

Azt fogja talán valaki mondani: hogy mindezek csak magánviszonyokra vonatkozó észrevételek, melyek az állami viszonyoktól különböznek. Igenis, különböznek, a mennyiben egy egész nemzet szabadságáról, törvényes jogairól van itt szó.

Azt is mondhatja talán valaki, hogy a tetteges jogfolytonosságnak megtagadása nem tagadása a jognak; de, bocsánat, a jogfolytonosság meg-

tagadása nem egyéb, mint a jognak folytonos tagadása! (*Helyes! Igaz!*)

Egyébiránt az általunk követelt jogfolytonosság nem elv, hanem azon kétségtelen elveknek, melyeket Ő Főlsége is elismert, legszorosabb logikai következménye. (*Ugy van!*) Alkotmányos elv az: hogy a törvényhozás rendes útján alkotott törvényeket csak a törvényhozás rendes útján lehet ismét megváltoztatni. (*Helyes!*) Alkotmányos elv az: hogy a törvények megtartandók, míg azokat a törvényhozás meg nem változtatja. Miután pedig Magyarország törvényei a törvényhozás rendes útján lettek alkotva, s azokat az alkotmányos törvényhozó hatalom eddig meg nem változtatta: egyszerű, világos és szoros következtetés az, hogy meg kell azokat tartani. (*Ugy van!*) És ez a tetteges jogfolytonosság. (*Élénk helyeslés.*)

De nem ereszkedem mindezen, részint itt megemlített, részint talán még előhozható okoskodások bővebb részletezésébe, hanem átmegyek arra, hogy maga Ő Főlsége a trónbeszédben nem ily játékszerű okoskodásokat hozott fel a jogfolytonosság ellen, hanem egy nagy fontosságot, egy igen súlyosat. Megjegyezte már Komárom városa érdemes képviselője, hogy Ő Főlsége nem mondja, hogy elvben elismeri a jogfolytonosságot. Hiszem, hogy azok, a kik a trónbeszéd készítésére befolytak, nem szorultak sophismára, hanem használták a legnagyobb, a legsúlyosabb argumentumot: a lehetetlenséget.

Ezen szó, uraim, *lehetetlenség*, igen nagy szó, kivált mikor egy nemzet egész alkotmányos létének ellenében állítatuk fel. A mi valóban lehetetlen, azt létrehozni sem ész, sem erő nem képes. A lehetetlenség oly hatalom halandó életünkben, mint a hitregéknek fatuma, melyet még ama pogány istenek sem valának képesek megtörni. De a közéletben gyakran lehetlennék látszik az is, a mi lehetetlennek mondottak. A lehetlenség előtt hátrálni lennénk kénytelenek. Felirati javaslatunkban is kimondottuk, hogy mi politikai lehetetlenséget nem kívánunk. (*Ugy van!*) De ha az, mi röviden lehetetlenségnek mondatik, csak súlyos nehézségekből áll: oly nagy fontosságú közérdek miatt, minő a nemzet alkotmányos élete, készek vagyunk mindent megtenni, a mi hatalmunkban és szabadságunkban áll, e nehézségek elhárítására.

Elismertük mi felirati javaslatunkban a helyzet nehézségeit. Kimondottuk, hogy nem szándékunk a birodalom biztonságát veszélyeztetni, vagy fejedelmünk törvényes jogait csorbitani. Kimondottuk, hogy méltányolni fogjuk mindig a társországok jogos igényeit. Nem hoztuk kétségbe, hogy ezen átmenet bonyodalmakkal jár, melyeknek tisztába hozatala nagy ovatosságot fog kívánni; s ké-

szeknek nyilatkoztunk elnézésre is a felelősség elvének szigorú alkalmazása helyett. Tettük mindent, hogy alkotmányunk helyreállítását elérhessük; tettük azon őszinte szándékkal, hogy a kiegyenlítést előmozdítsuk. (*Helyeslés.*) És ime, gunyora találtunk (*Ugy van!*) azoknál, kik oly gyakran opportunitást emlegetnek: nevetségessé akarták tenni azon felelősséget, melynek irányában szigorúság helyett méltányos elnézést ígértünk, csakhogy könnyítsük az átmenetet, s ennek folytán a kiegyenlítést. Ime, t. ház, most akartunk a jog szigorától eltérni opportunitási tekintetből — és kik vetik ezt szemünkre? Nem azok, kik a jogot veszik kizárólagosan tekintetbe, hanem azok, kik a jog mellett, sőt talán a felett, az opportunitást emlegetik leginkább. (*Ugy van!*)

A nemzet bizalommal járul Ő Főlségéhez, mert bizalomra lett felszólítva. A nemzet aggódik, s bizalommal mondja fejedelméhez: Uram, legszentebb közjogi elvünk van veszélyben; a jogfolytonosság elve, mely nélkül nincs alkotmányunk; mentsd meg ez elvet, ismerd el tetteleg a jogfolytonosságot, állítsd vissza az alkotmányt! Erre Ő Főlsége csak megelőzőleg szólott, és saját polgártársaink, saját képviselőtársaink máris azt mondják: Nem lehet ezt kérni; e kérést ki kell hagyni, mert ha bevezesszük, kockáztatjuk a sikert, mert ennek visszaállítása lehetetlen.

Vajon, kérdem, ki mutat több bizalmat a fejedelméhez? Az-e, ki azt mondja: Uram nyugtass meg; minden lehetetlen nem lehet; teljesítsd a nemzet kérelmét! A bizalom ezen szavának ki akarja útját állani? Azok, kik opportunitást emlegetnek, (*Helyeslés*) azok, kik előre kimondják az ítéletet, a lehetlenség ítéletét, csak azért, mert a fejedelem kimondta; de a fejedelem egész általánosságban szólott, nem mondta, hogy semmit sem lehet visszaállítani az alkotmányból, nem mondta, hogy semmi részét az alkotmánynak tetteleg el nem ismerheti, mindezt ő nem mondta, hanem kimondják azok, kik a trónbeszédre hivatkoznak opportunitásból. (*Helyes! Ugy van!*)

Nem lehet, uraim, hogy az annyiszor emlegetett opportunitásra nézve ki ne mondjam nézeitemet; hisz úgy látszik, hogy minden mozgalmas, nehezebb, komolyabb időknél megvannak jelszavai, s úgy látszik, hogy ezen országgyűlés jelszava az opportunitás.

Uraim, az opportunitás igen fontos érv ott, hol törvény alkotásáról van szó, legfőbb tekintet akkor, midőn új törvényt kell alkotni: mert akkor nem szükséges kérdésbe venni, törvényes-e ezen törvény, mert a mint a törvényhozás rendes útján megalkottatik, azonnal törvényes, mert törvény (*Helyeslés.*); ott azt kell tekintetbe venni, vajon opportun-e az alkotandó törvény vagy nem? megfelel-e

a nemzet kívánalmának, az állam szükségének, előbbre viszi-e a nemzet felvirágzását? egy szóval: alkalmas-e arra, hogy a nemzet politikai életét támogassa és továbbra kifejtse? De midőn már meghozott törvény meg- vagy meg nem tartásáról van szó, az opportunitással igen, de igen nagyon kényesen kell bánni. *(Helyeslés.)*

Azt tapasztaltam, hogy sokan az opportunitás szót akkor használják a már meghozott törvények meg nem tartására nézve, ha a törvény nem szól mellettök; tehát ellentétbe teszik a positiv fennálló törvénnyel, sőt a jelen esetben egy jogilag fennálló alkotmánnyal. *(Helyeslés.)*

Ime a világ egyik legelső szabad népe, a hajdani Róma, állami virágzásának korszakában felállította a dictaturát, mint elvet: ez nem volt egyéb, mint az opportunitás eszköze, midőn az állami, a polgári szabadságot meg kellett menteni. A törvény fölfüggesztetett és dictator kezébe adatott. De kérem, uraim, ez csak hat hónapra történhetett, továbbra nem; oly opportunitás, mely 17 évig tart, s melynél még azután is azt tanácsolják nekünk, hogy tartsuk meg és fogadjuk el továbbra is, *(Zajos helyeslés és taps)* az ily opportunitás czélszerű nem lehet: mert hogy az opportunitás czélszerű legyen, szükséges, hogy tovább ne tartson, mint a meddig a cél: az ország, az állam megmentése, mulhatlanul megkívánja; *(Éljenezés)* szükséges, hogy az a jogokat el ne törölje, hanem, hogy annak megszüntével azonnal ismét életbe lépjenek a jogok. Oly opportunitás, mely mindezekre nem vigyáz, épen nem opportunitás; hanem — saját nevével nevezve — absolutismus. *(Ugy van!)*

Az opportunitást szemben a törvénnyel igen nehéz megvédeni. A „quid juris“ látszik a törvény szövegéből, mutatja azt a gyakorlat, s érti rendesen minden ember — kivált közdolgozóban. A „quid consilii“ rendesen a politika mezején tapogatózás. Igen nehéz nagyon gyakran megítélni, hogy mi a valóságos „quid consilii“; igen nehéz azért, mert annak minden tényezőjét, kivált korunkban, igen nehéz ismerni.

Példát hozok fel:

1847-ben összejött a pozsonyi országgyűlés; tanácskozott Magyarország közügyeiről — épen nem magának a constitúciónak alapelveiről, hanem tanácskozott az administratio kérdéséről. Alakultak pártok, különfélék voltak a nézetek; a legelőbbre látó politikus is Magyarországon legfeljebb csak azon combinált volna, vajon egyiknek lesz-e többsége, vagy a másiknak, és ha így vagy úgy dől el a dolog, mennyi kárt, mennyi hasznot tesz a közigazgatásnak. *(Derültség.)* Azonban százmértföldnyire megtiltanak egy lakomát; Franciaország fegyvert fog, forradalom lesz — és két hónap múlva az egész magyar alkotmány át van alakítva más-

ként, és pedig úgy, a hogy előbb el sem kezdék, még róla nem is álmodtak. Tehát az opportunitást oly körülmények idézték elő, melyek az ember előtt tudva nem lehettek.

És hogy mennyire téved az opportunitási politika, arra ismét példákat hozok fel: Szomorú események voltak az 1848-dikiak. A harcz bevégeztetett. A nyugalom helyreállt. Nem volt, ki Ő Fölsége fegyveres erejének ellen tudott, vagy ellen mert volna állani. Az a kérdés forgott fenn, mi történjék? — A jog Magyarország irányában azt parancsolta volna, állíttassék helyre a magyar alkotmány; és ha valamelyik része hiányos, vagy Ő Fölségének nem tetszik, mert más kifogása van ellene, változtassanak meg. Előállottak az opportunitás emberei, és azt mondták: „Nem, uram! Igaz, hogy jogilag úgy kellene történnie, de a „quid consilii“ parancsolja, hogy alakítsd ezen birodalomból egy nagy központosított egységes birodalmat.“

Ő Fölsége hallgatott az opportunitás politikusa. Tíz esztendeig folyt ezen opportunitási politika, minő sikerrel — azt tudjuk! Számos államadósság és seregeink vitézsége daczára is egy provincia elvesztése lett az ára. Hiszi-e valaki, hogy azon urak eltalálták az opportunitási politikát? Hiszi-e valaki, hogy az jobb volt, hasznosabb volt mind Ő Fölségére, mind a birodalomra nézve, mint lett volna a jog politikája? Ő Fölsége maga is belátta, sőt mondhatni, érezte, hogy ezen politika, melyet az opportunitás akkori emberei tanácsoltak, nem vezethet célhoz. Elmondta, hogy ő más utra akar térni, hogy nem akar absolut uralkodni, hanem ad constitutiót. Előálltak ismét az opportunitás emberei — nem azok, de mások *(Derültség)*, de mindenesetre az opportunitás emberei: „Uram, a jog azt kívánja, hogy az 1848-ki törvényeket állítsd helyre, és azon állapotot, melyet azon törvények megállapítottak; azonban ez nem lesz opportunitás; tegyünk másként; visszamehetünk talán a régre; eltörölhetnök egy részét az 1848-ki törvényeknek.“

Arra csinálták az oktoberi diplomát, mely az opportunitás munkája, s némely országoknak talán hasznos is lehetett, de Magyarországra nézve nem volt áldásos.

Ez volt második lépése az opportunitásnak.

Ő Fölsége látta, hogy az oktoberi diploma nem elégíti ki népeit. Előállott az opportunitás egy harmadik embere, és megcsinálta a februáriusi pátenst. Azt mondtá: „Szépen csendesesen elérjük mindazt, mit milliókkal és nem tudom mennyi fegyveres katonával nem tudtunk elérni, a szabadság paizsa, vagyis inkább a szabadság álarca alatt.“ *(Zajos helyeslés.)*

A következmény megmutatta, hogy az opportunitás ezen embere is hibázott.

Ő Felsége felfüggesztette az opportunitási politika ezen szüleményét is. És most hazánkhoz és általában népeihez fordul. Ne csodálkozzanak az opportunitás emberei, ha ennyi csalódásaink után egy kissé ovatosak vagyunk minden tartózkodás nélkül rálépni azon politika ösvényére, melyet ők tanácsolnak. Meg tudunk mi alkudni a körülményekkel, és azt hiszem, meg is fogunk alkudni mindenkor, midőn az ország közjava azt kívánja, és úgy történhetik meg, hogy alkotmányunk felforgatását ne vonja maga után. *(Zajos helyeslés.)*

Előhozzák például őseinket. Áldás hamvaikra! Ők megtartották a hazát! De talán még több része volt hazánk megtartásában annak, hogy a törvényhez ragaszkodtak, mint annak, hogy az opportunitás politikáját üzték. Higgyék el, uraim, ha nagyon könnyen állottak volna az opportunitás politikájára, lehet, hogy az ország most gazdagabb volna, de magyar bizonynyal nem volna. *(Zajos helyeslés és taps.)*

Hivatkoznak különösen Magyarországnagy, I. Leopold királyára, és az arany bulla ismert záradékára. Engedjék meg, hogy én is ebből az esetből, melyet ők említettek, vonjak párhuzamot a mostani viszonyokra.

Az arany bulla záradékában, mint tudja a tisztelt ház, az foglaltatott, hogy a törvények és szabadság ellen kiadott rendeletek ellenében ellentállást fejthessen ki minden egyes főúr vagy nemes, vagyis röviden: az ellentállási szabadság.

Ezen szabadságot használták is őseink többkevesebb szerencsével nem egy alkalommal; de bizony a tapasztalás azt mutatta, hogy valami nagyon hasznos ezen szabadság használata nem volt az osszágra nézve.

I. Leopold alatt bekövetkezett azon catastropha, melyben Magyarország alkotmányos jogai és alkotmányos szabadsága eltöröltettek vagy legalább felfüggesztettek annyira, hogy a német rend harczias nagymesterét, Ampringen Jánost nevezte ki Ő Felsége az akkori uralkodó, Magyarország kormányzójává. Súlyosan szenvedett a nemzet, súlyosan annál inkább, mivel azt még verpadok és üldözések is kísérték. Sikertült végre Ő Felségét felvilágosítani a magyar államférfiaknak, kik között igen nagyon fő helyet foglalt el — áldás emlékére — Széchenyi Pál, a kalocsai érsek. Ő Felsége végre meggyőződött, hogy azért, mert egy összeesküvés okot adott a felfüggesztésre, melynek folytán az összeesküvés tagjai bünhődtek, az egész nemzet alkotmányát felfüggeszteni nem lehet; visszaállította az alkotmányt minden kivétel, minden föltétel nélkül — pedig volt az alkotmánynak akkor egy pontja, a szabad ellentállás joga, mely semmi monar-

chiában, semmi alkotmányban, semmi jól rendezett államban meg nem állhat. *(Helyeslés.)*

Mondta-e Leopold azt, hogy: Visszaadom alkotmánytokat, de ezen pontot törüljétek előbb ki? pedig ha ezt mondta volna is, nem igazolná-e a historia, legalább a dolog lényegére és érdemére nézve? De ő nem mondta; hanem visszaállította az alkotmányt föltétel nélkül, teljes erejében, és csak hat esztendő mulva töröltetett el azon záradék, a nemzet és a fejedelem szabad akaratából.

Meghuzzam-e, uraim, a párhuzamot most magam, vagy azt mondjam-e, hogy huzza azt meg mindenki a maga belátása szerint? Hosszas nem akarok e részben lenni. *(Felkiáltások: Halljuk!)* Önökre bízom megítélni, hogy mikép áll most ehhez képest a dolog? Ha úgy áll-e, mint azok, kik folyton az opportunitás politikáját emlegetik, állani gondolják? Én azt hiszem, hogy az opportunitás politikájának az az ereje, mely neki tulajdonítatik, nem oly tulságos, hanem mindenestre olyan, hogy mi azt most követhetni nem fogjuk. Más részről pedig azt hiszem, hogy ezen egész országgyűlés folyamában lesz elégséges alkalmunk bebizonyítani, hogy az opportunitás politikáját is tudjuk követni, a hol lehet, a hol kell és szabad. *(Zajos helyeslés.)*

Nem szólok, t. ház, hosszasan a felelős miniszteriumról, mint elvről, nem szólok arról, mint oly postulaturnról, mely nélkül a kiegyezkedést létesíthetni igen kevés ember hiszi e házban. Örömmel jegyzem meg, hogy még azon férfiak is, kik más tekintetben, az opportunitás szempontjából inkább, mint jogi szempontból, tőlünk eltérnek, a felelős miniszteriumot, mint alapját a magyar közjognak, jövőre ép oly melegen pártolják, mint mi, és talán nem hibázom, ha azt mondom, hogy e részben e házban szakadás, véleménykülönbség nincs. *(Helyeslés.)*

Megjegyezte t. barátom, Somogy megye kaposkerületi követe, Somssich Pál, hogy még a felelős miniszterium, a parlamenti kormány sem azon institutio, mely mindenre nézve teljes biztosítékot nyujtana, és tökéletes volna; de azt mondta mégis, hogy a létezők közt az nyujt legtöbb biztosítékot, s hogy azért szükségesnek tartja. Tökéletesen osztom nézetét. Csak még egyet teszek hozzá: hogy a felelős miniszterium nem csak a létezők közt legjobb biztosíték a népek szabadságának, hanem egyszerűen villámhárítója a forradalomnak. Azt mondják talán, hogy hiszen voltak forradalmak ott is, hol felelős miniszteriumok léteztek. Igenis, de csak akkor, mikor azon felelős miniszterek megfeleltek állásukról, mikor tulmentek a határon, mikor dacoltak a törvénnyel és a nemzet akaratával, szóval mikor csak névleg voltak felelősek. *(Helyeslés.)* Hiszen a villámhárító is, ha megrozsdá-

sodik, nem háritja el a villámot. Az ügyes gazda kidobja a rozsdás villámhárítót, tesz helyébe újat; de nem fogja mondani, hogy a villámhárító alkalmatlan és helytelen. *(Felkiáltások: Nagyon helyes! Éljen!)*

A mi, a miniszteriumra vonatkozólag, annak másik részét illeti, t. i. azt, hogy most állíttassék-e helyre a miniszterium, minél előbb? — a mit mi kérünk: erre nézve szólottak már sokan, szólanak még többen, nem ereszkedem bővebben ki, csak azt mondom, hogy, ha lett volna kétségem, Bartal György barátom előadása eloszlatta volna azt arra nézve, hogy most már szükséges volna és a kiegyenlítést nagyon előmozdítaná, ha volna felelős miniszterium. Miért? Ő előadásában igen sok fontos dolgot mondott, sok igazat is, sok olyant is, a mi a tractatusok alapja lehetne; csak az a kár, hogy ezen szavak nem felelős miniszter szájából jöttek. *(Derültség.)* Azt mondják, hogy tractatus utján kell a dolgot Ő Fölségével rendbe hozni. Igenis, de ezen tractatust könnyitené és előmozdítaná egy felelős miniszterium, ha az, Ő Fölsége akarata tudva, lépne közénk. Kérem önöket, ezen sok vitaközlésnek nem maradt volna-e el fele, ha előre értesítve, a felelős miniszter fölvilágosított volna arról, hogy mi tulajdonképen erre vagy arra nézve Ő Fölségének akarata? *(Igaz!)* Kérem önöket, nem maradt volna-e el épen a vitáknak keserű fele? Hogy czélt érjünk, bizalom kell. Bizalom felfelé, bizalom egymáshoz. Ime, uraim, mi a jogfolytonosságot fejtegettük a felirati javaslatban: nem tettünk oly pontot bele, mely megkötné a tanácskozások további folytatását; nem szólottunk a kiegyenlítésről oly modorban, hogy azt akárki a legrosszabb akarattal a kiegyenlítést megakadályozó lépésnek nézte volna. Láttuk, éreztük és tudjuk, hogy számosak a nehézségek; tudjuk, hogy sokat azon 17 évi közbejött események miatt nem lehet oly simán elintézni, mint rendes állapotban lehetne; és mi számot vetettünk magunkkal. Nem kis erőködésünkbe került minmagunkban küzdeni, s kimondani e szót: elállunk inkább a törvény szigorától, elnézéssel leszünk a felelős miniszterium iránt, csak a kiegyenlítés lehető legyen, csak alkotmányunk visszaállíttassék. *(Helyes!)* Ezen javaslatunk csak úgy lehet gyakorlatilag jótékony, ha jóakarát környezi minden részről, ha minden kebelben azon szempontból talál viszhangra, a melyből téve van, ha minden ember igyekszik a hiányt, nehézséget pótolni, s előmozdítani a jó czélt, és ha Ő Fölsége, a kit meg is kértünk, hatalmával támogatja ezt. Most először tértünk le a törvény szigorú utjáról, letértünk a közügy tekintetében, a kiegyenlítés érdekében letértünk, hogy alkotmányunk helyreállítását eszközöljük — és ime, kik vetik ezt szemünkre? Talán azon rész, a ki nem akarta, nem tartotta tanácsos-

nak, bár miben s bár miért a szoros törvényességtől elállani? Nem, uraim, az a rész, a mely a törvény helyett opportunitást emleget. *(Hosszas éljenzés és taps.)* Kérem, uraim, kik tanusítanak Ő Fölsége iránt nagyobb bizalmat? Mi-e, kik hozzá fordulunk, kérve, hogy állítsa vissza alkotmányunkat, megmondva, hogy lehetetlent nem kérünk, tőle várva, hogy a törvénynek életet adjon? vagy azok, a kik ennek szívesen utját állják? Senkinek szándékát gyanusítani nem fogom, meg vagyok győződve, hogy ugyanazon jó szándékkal viseltetnek ők is, mint mi. Utjaink különbözők. Az övék, meg lehet, rövidebb, de sokkal költségesebb; a miénk talán hosszabb, de nem áldoz fel semmit. *(Helyeslés.)*

Azt mondják némelyek, hogy visszaállítása a felelős miniszteriumnak, visszaállítása a megyéknek, rendkívüli bonyodalmakkal járna. Nem tagadom; hanem azt kérdezem, hogy a legnagyobb nehézségek elegendők-e arra, hogy egy nemzet alkotmányának visszaállítását gátolja? vagy legalább elegendők-e arra, hogy a nemzet visszajedjen a nehézségektől, és ne sürgesse a visszaállítást? Azt mondják, hogy az 1861-diki megyék alakítása hibás volt. Miért volt hibás? Annak is talán az 1848-ki törvények voltak okai? *(Derültség.)* Hibás volt azért, mert visszaállították a megyéket, de felelős miniszterium nélkül, meghagyták a megyékben a kétféle közigazgatási hatalmat, egymástól független, külön álló tisztviselőket. Tehát azok, kik most azt mondják, hogy hibás volt az 1861-ki megyék alkotása, nem azt következtetik belőle, hogy próbáljuk meg visszaállítani a megyéket, elkerülve a hibákat, melyek a bajt okozták; hanem egyszerűen azt mondják: tehát ne állítsuk vissza. *(Éljenzés.)* Nagyon örülnénk, ha valósulna, hogy Ő Fölsége elhagyta a provisoriumot. Igérte igenis Ő Fölsége, hogy elhagyja a provisoriumot; és a törvényhozás terén el is hagyta, de, ha csak tegnap nem érkezett a rendelet, a végrehajtás terén ma sem hagyta el. *(Ugy van! Derültség.)* Azt mondá egyik képviselőtársunk, hogy Ő Fölsége három provisoriumon ment keresztül 1848 óta, és megunta azokat; bizonyossá teszem önöket, hogy mi is nagyon eluntuk. *(Ugy van! Derültség.)* A különbség csak az, hogy a provisoriumot nem mi kívántuk; mi csak túrtuk. Egyéb iránt miért kellett Ő Fölségének annyi provisoriumon keresztül menni? Azért, mert a quid consilii hibás felfogását követte, és nem lépett az alkotmányosság ösvényére. *(Helyes!)*

Most arra térek, mit indemnitás billnek keresztelnek. Uraim, oly nevet adnak javaslatunknak, a mely a felirati javaslatban elő nem fordul; összehasonlítják az európai közjoggal, kimutatják annak czéltalanságát, s nem csak nem támogatják a kebel jóakarataival, hanem a gunynak, nevetségnek teszik ki, s elferdítik a felirati javaslat szavait. De

mindez ne tartson vissza bennünket: forduljunk Ő Fölségéhez; Ő Fölsége nem fog kinevetni bennünket, hanem megteendi, a mit lehet; lehetetlent pedig mi nem kívánunk. *(Helyeslés. Ugy van! Igaz!)*

De hosszabbra nyult beszédem, mint szándékom vala. *(Halljuk! Halljuk!)*

Attérek ismét a módosítványra, különösen annak e három szavára: „birodalmának hatalmi állása.“ E három szó, és az eszme, mely azokban foglaltatik, legalább így kifejezve, nem fordul elő a felirati javaslatban; s én, ki szerencsés valék az országos bizottság ülésében a felirati javaslatot indítványozni, kötelességemnek ismerem számot adni a nemzet képviselői és a nemzet előtt: hogy e szavakat, ámbár azokat a legmagasabb trónbeszéd említi, miért nem vettük fel a felirati javaslatba.

Kiindulási pontunk a sanctio pragmatica, melyet nem csak a nemzet, hanem Ő Fölsége is különösen elismert jogalpnak tekint. E kiindulási pontot szem előtt kell tartanunk, midőn oly tárgyról szólunk, melyek a sanctio pragmaticából származnak. Ki van abban világosan és határozottan fejezve az elválhatlan és eloszthatlan birtoklás, s annak következtében a közös és kölcsönös védelem elve, de a hatalmi állás nem említettik.

Tudom én azt, hogy a védelemhez hatalom kell, és pedig annál nagyobb hatalom, minél nagyobb a megvédendő tér, s minél hatalmasabbak azon szomszédok, kik ellen a védelem egyszer vagy másszor szükséges lehet. De inkább akartam mégis a pragmatica sanctióban kifejezett közös védelem, és az ebből származó közös biztonság eszméjét venni fel a feliratba, mint oly kifejezést használni, mely sem a pragmatica sanctióban, sem törvényeinkben, sem országgyűlési iratainkban sehol elő nem fordul. *(Ugy van! Igaz!)*

De úgy hiszem, nincs is e szavakra szükség a feliratban, s azoknak kihagyása sem viszonyos kötelezettségeinkre, sem a birodalom állására legkisebb befolyással sincs. A közös és kölcsönös védelem kötelezettsége, melyet egymás irányában elvállaltunk, nincsen számhoz kötve, hanem mindkét részről a szövethozott népek egész erejére kiterjed. E védelmi szövethozás alapította meg a birodalmat, megvédte azt a legsúlyosabb veszélyek között, s növelte erejét és hatalmát. E védelmi szövethozás, mely soha sem szólott hatalmi állásról, tette lehetővé, hogy Ausztria nagyhatalom lett; e szövethozás, melyet őseink kötöttek, közös védelmi és önvédelmi volt, tehát inkább békére, mint harcra számítva; s mint a tények mutatják, még sem következett az, hogy Ausztria nagyhatalmi állása, noha benne nem volt a pragmatica sanctióban, megcsönkített, sőt az által igen növekedett.

III. Napoleon, midőn trónra lépett, Európa színe előtt ünnepélyesen kijelentette, hogy „a császárság béke.“ E kijelentés a béke politikájának kijelentése volt; de abból senki sem következett, hogy Franciaország és annak császára le akar mondani nagyhatalmi állásáról, mert a béke politikáját hirdeti.

Az tehát, hogy mi e feliratban úgy, mint őseink a pragmatica sanctióban, nem hatalmi állást emlegettünk, hanem a birodalom biztonságát, s a közös s kölcsönös védelmet hoztuk fel, nem zárja ki, sőt inkább magában foglalja azon eszmét, hogy, ha e közös biztonságot bárhonnan legkisebb veszély fenyegetné, az alkotmányos Magyarországnak soha sem fog hátra maradni törvényszabta legszentebb kötelességének teljesítésében, s a birodalom többi részeivel együtt erejének végső megfeszítéséig fogja védeni hazáját, királyát és fejedelmének birodalmát.

Helyesen jegyezték meg némely képviselőtársaink, hogy nem lehet a nagyhatalmi állást decretálni; szavak erre nem elegendők, hanem más lényeges tényezők szükségesek. Spanyolország és az ozman birodalom erejöknek teljében nagyhatalmak valának egykor, de most már nem azok, s nincs a világ összes szótáraiban olyan szó, mely nekik a nagyhatalmi állást visszaszerezné. Poroszország nem volt nagyhatalom, s azzá lett szó nélkül, de tetteleg, azon tényezők közreműködése által, melyek fokról fokra növelék erejét és hatalmát. Egyike ezeknek bizonyosan azon egyetértés, mely a mult időkben a porosz nemzet és annak eszélyes bölcs kormánya közt az évek hosszú során át fennállott. Azon viszály, mely ott utóbbi időkben a kormány és nép közt felmerült, minő hatással lesz jövőre az ország nagyhatalmi állására? attól függ, mily hosszú időre fog terjedni és minő mérvet vesz. Én azt hiszem, hogy azért, ha mi egy pár szóval többet vagy kevesebbet teszünk a felirati javaslatba, a birodalom nagyhatalmi állása megvan, és meglesz, ha bele nem teszünk is; ha pedig bele teszünk, s ama tényezők közbe nem jönnek, nem fogjuk azzal megtartani a birodalom nagyhatalmi állását. A népek ragaszkodása az, a mi ezt tetteleg megszilárdítja; — és ha egybeolvasztási törekvések helyett egyetértés fog előtérbe lépni; ha az állam takarékos és gondos gazdálkodás által könnyíti a polgár terhein; ha tért nyit a polgárok szorgalmának, hogy erejüket magok számára fejlesszék: ekkor az erő nagyobbá, a nagyhatalom még nagyobb hatalommá lesz, akár szólunk róla, akár nem. *(Ugy van! Helyes!)* Nem tévém belé e néhány szót azért, mert azt hívtam, hogy Ő Fölsége, midőn azt trónbeszédében megemlíti, nem azért említi meg, hogy azt a felirati javaslatban mi is megemlítsük, hanem mint való-

ságos consecrariumát azon kapcsolatnak és közös védelemnek, a mely a sanctio pragmatica által kitűzetett. Ha nem terjed többre a két szónak értelme, mint arra, mi a pragmatica sanctióban úgy is megvan, akkor fölösleges említenünk; ha pedig többre is terjed, ha mást is foglal magában, akkor csak úgy hozzávetőleg, mellesleg, tüzetes tárgyalás nélkül hozzászólni úgy sem lehet. *(Helyeslés.)*

Megalakult e hatalmi állás, a pragmatica sanctio alapján fentartatott, és fennáll a nélkül, hogy azt a pragmatica sanctio és a magyar törvények és országos iratok említék; fen fog az állani továbbra, ha nem beszélünk is róla: míg elleneink, ha most érintenők meg, a miről eddig nem szólottunk, de a mit tetteleg támogattunk, azt mondanák, hogy arról szólnak némely emberek legtöbbit, a mivel nem bírnak, és demonstrációnak tekintenek azt. Demonstrációra pedig szükség nincs: a mi megvan, azt nem kell szóval demonstrálni. *(Helyeslés.)*

A trónbeszédben is meg van említve, és a kiegyenlítési kísérletalkalmából is annyiszor előhozzák a birodalmi egységet. Ha azt kérdik tőlem, akarja-e ön a birodalom egységét, vagy nem? kénytelen vagyok erre azon kérdéssel felelni: mit ért ön a birodalom egysége alatt? mert van olyan egysége a birodalomnak, a melyet igenis akarok, van olyan is, a melyet semmi áron nem akarok. Elleneink — vagy inkább ne is nevezzük őket elleneinknek, mert meglehet, hogy nem lesznek azokká az osztrák államférfiak — ez alatt a birodalmi egység alatt, vonatkozva a birodalom új szervezetére vagy alakjára, azt értik, hogy mindenek előtt alakítani kell egy nagy egységes birodalmat, és a mi annak autonómiájából fenmarad, azt oszszák ki az egyes népek közt kisebb-nagyobb mértékben. Ilyen egységet mi nem fogadhatunk el. Az én felfogásom szerint nem szabad elhagynunk azon alapot, a melyen a birodalom — hogy úgy mondjam — kezdetben alakult, és melyen eddig fennállott. *(Helyes! Igaz!)*

Magyarország önállóan, függetlenül, szabad akaratból választotta meg az uralkodó házat és emelte a magyar trónra. Szabad akaratból mondá: hogy Magyarország és annak koronaországai, ugyanazon uralkodó alatt, ugyanazon örököségi rend szerint elválaszthatatlan és feloszthatatlan birtokában lesznek, tehát közösen és kölcsönösen védelmezik egymást. Ezen ünnepélyes szerződés most is fennáll, s annak jogerejét minden eddigi fejedelmek, s legközelebb Ő Felsége is elismerte. Magyarország, ide értve a társországokat is, mint önálló, független, szabad nemzet kötötte e szerződést, s kimondotta, hogy mindaddig, de csak addig, míg az általa megválasztott uralkodó ház ki nem hal, Magyarország koronája ugyanazon

fejedelmet illesse, ki a megállapított örökösödési rend szerint a többi országoknak és tartományoknak is fejedelme. Kimondotta továbbá mindezen országokra nézve az együttes és viszonyos, elválaszthatatlan és eloszthatatlan birtoklást, melyből származik a közös és kölcsönös védelem kötelezettsége. De e mellett határozottan fentartotta alkotmányos önállóságát és törvényes függetlenségét.

E szerződés úgy lépett életbe, mint kötve volt. Magyarország híven teljesítette mindenkor szerződésileg elvállalt kötelezettségeit, s fentartotta mindig önállóságát: így volt ez 1849-ig, mikor fegyver ereje változtatta meg az állapotot, megszüntette az alkotmányt mind itt, mind a Lajtán tul.

Magyarországban senki sem uralkodott, csak a magyar király, senki sem kormányzott, csak a magyar kormány, semmi tisztviselő sem működött, csak a ki a magyar kormánytól függött. Magyarországon nem állítottatott ujonez másképp, mint az országgyűlés beleegyezésével, és pedig az állítás szükségének előleges megtudása után. Magyarországon nem volt direct adó, csak az, melyet minden más befolyás kizárásával egyedül és egyenesen a magyar országgyűlés szavazott meg; nem volt indirect adó, csak melyet a magyar törvényhozás megállapított. Magyarország nem ismert el semmi államadósságot, azokhoz soha nem járult sem beleegyezésével, sem a kamatoknak vagy tőkének fizetésével, kivéven az urbéri váltságból származó földtehermentesítési kötvényeket. Magyarországot a többi tartományoktól vámsorompó választotta el, mely osztrák részről Magyarországra nézve elég súlyos volt.

Mindezeket nem azért hozom fel, mintha vissza akarnám követelni azt, a mi volt; tudom, hogy az minden tekintetben lehetetlen. De felhozom, mint kétségtelen bizonyosságát annak, hogy Magyarországnak a pragmatica sanctióban határozottan kikötött alkotmányos önállósága tetteleg is mindig fenntartatott.

Ha tehát ezek így állanak: mi által vannak jogosítva az osztrák államférfiak arra, hogy Magyarországot mintegy a magokénak tekintsék? Társuk igenis vagyunk, de rendelkezésük alá magunkat soha sem bocsátottuk. Velök és mellettök készek vagyunk állani, — de alattok nem.

Az én fogalmam szerint tehát egészen másképp kell történni annak, mit ők a birodalom alakulásának neveznek. Egymástól függetlenek vagyunk, s ők is, mi is függünk a közös uralkodótól. Rendezze tehát mindenik magát egymástól függetlenül, saját fejedelmének hozzájárulásával, s a mi ebben ezen, egyébként különálló országoknak a közös cél, a közös érdekek tekintetéből egymással érintkezniük kell: az képezi a valósággal közös viszonyokat, vagy, mint nevezni szokták, a közös

ügyeket, melyeknek meghatározása és kezelésök módjának megállapítása teendő a közöttünk és közöttök szükséges kiegyenlítésnek tárgyát.

Egy szóval, nézetem szerint az ő autonómiák és a mi autonómiánk annyiban, de csak annyiban lesz korlátozandó, a mennyiben azt a közös cél megkívánja, mely közös cél mi sem fogjuk szem elől téveszteni.

Ha szabad hasonlatossággal élnem, úgy tekintem én a birodalmat s annak különálló, de egy célra egyesült országait, mint egy ivnek két erős oszlopát: biztosan nyugszik azokon az ív, melynek tetején a trón áll; de ha valaki azt hinné, hogy az ivnek nagyobb biztonságaért az egyik oszlopot közelebb kell tolni a másikhoz, s megkísérlené e fonák számításu működést: kísérletével az ívet döntené romba.

Őszintén óhajtjuk mi a kiegyenlítést, mert e visszas helyzet a mi erőnket is, az övéket is fölemészti. A két fél alkotmányos önállásának fenntartása mellett is oly erős a kapcsolat, mely a sanctio pragmaticában megállapított, oly számosak és fontosak egymással találkozó érdekeink, hogy ezek elegendő ösztönül szolgálnak, miszerint egymást támogassuk és egymásnak utjába soha ne álljunk. Szívesen közelítünk mi a kiegyenlítés ösvényén feléjük; de magunk lábán akarunk oda jutni. Elmegyünk azon határokig, a melyekig mennünk szabad, s a melyeken tullepni árulás volna hazánk ellen. Ha ezek után is meghiusulnának a kiegyenlítési remények: akkor azok lesznek okai, kik tőlünk többet kívántak, mint a mit tenünk lehet. *(Élénk helyeslés.)* Egyébiránt ne csodálkozzanak elleneink túl a Lajtán azon, hogy idegenkedést látnak Magyarországbán az iránt, hogy szorosabban egyesüljünk, mint a hogy a szükség mulhatlanul megkívánja.

A régi görögök hitregéje azt beszéli, hogy Hercules Antaeussal, a föld fiával, sok ideig küzdött, s őt többször földhöz sujtotta. De Antaeus a föld fia levén, mindig új erővel kelt fel, mert újabb erőt kapott anyjától, a földtől. Végre Hercules felkapta ellenét a földről, s a levegőben magához szorítván, ölelésével fojtotta meg. *(Tetszés.)*

Három század óta küzdöttek a magyar nemzettel Ausztriának államférfiai, gyakran földhöz sujtották azt, de anyjától, a hazától, mindig újabb erőt kapott a nemzet, s meg nem tört elszántsága, és kész volt az újabb küzdelemre. *(Zajos taps.)* Végre a februári pátens emberei Hercules fogását akarták megkísérteni, s azon biztos alapról fel akarták kapni a levegőbe, hogy magokhoz szorítva, öleléssel megfojthassák. *(Élénk tetszés.)* De a nemzet ovatos volt, nem hagyta el a biztos alapot, s védte magát az ölelő karok ellen: míg utoljára is

a fejedelem bölcsesége vetett véget a gonosz küzdelemnek.

Tanulság e hitrege nekünk is, hogy el ne hagyjuk biztos alapunkat, a törvényt, s hogy őrizkedjünk oly szorító öleléstől, mely minket fölemelve a törvények alapjáról, a levegőben akar megfojtani. *(Tetszés.)* De tanulság ellenfeleinknek is. Hercules Antaeus megfojtásával bebizonyította ugyan, hogy ő erősebb volt, mint az, de ez által erősebb nem lett, mint volt. Pedig ha küzdelem helyett a két erő közös célra egyesülhetett volna, ketten együtt sokkal több jót végezhetek volna, mint a győztes maga. *(Tetszés.)*

Nem kívánám a tisztelt ház figyelmét tovább fárasztani, de a helyzet constatálására engedjék meg, hogy őszintén kijelenthessem nézeteimet. *(Zajos felkiáltások: Halljuk!)* Meg volt említve, hogy ha most felelős miniszterium adatik nekünk, és a kiegyenlítés nem sikerül: mi fog akkor történni? Engedjék meg, hogy felelet helyett én is egy kérdést intézzek. *(Halljuk!)* Ha nem adnak most felelős miniszteriumot nekünk, és a kiegyenlítés nem sikerül: mi fog akkor történni? Ez az okoskodás — hogy valóban megtörténhetik, miszerint ha most visszaállítják az alkotmányosságot, bekövetkezhetik azon idő, midőn az egység nem sikerül, s azt akkor ismét fel kell függeszteni — ez az okoskodás különös, mert az ergoja az, hogy tehát jobb lesz azt épen vissza nem állítani. *(Tetszés.)* Az mondatott, hogy akkor megtörténhetik, hogy Ő Felsége ez országgyűlést felosztatván, új országgyűlést hív össze, és akkor a kormány minden erejét meg fogja feszíteni egy más véleményü, más nézetű országgyűlés összcalkotására. Ha a fejedelem a ház véleménye ellenében a nemzetre hivatkozik törvényes uton, s a nemzetnek más lesz a véleménye: meghajlom e vélemény előtt. *(Helyeslés.)* A nemzet tehet a maga jogaival, a maga állásával, a mi neki tetszik; én csak azt tehetem, a mi szabad: *(Tetszés)* a nemzet rendelkezhetik életcmmel, vagyonommal és minden tehetséggemmel, de meggyőződésemmel nem. *(Élénk, viharos tetszés.)* Ha a nemzetnek más lesz a nézete, más lesz a határozata: én egyes polgár vagyok, és maradok — ha egyedül is — meggyőződésem mellett. *(Zajos tetszés.)* Azt mondják, hogy oly eszközöket fog a kormány használni — nem tudom minőket. Engedjék meg, uraim, nem bók, nem hizelgés az, a mi őszintén mondatja velem, hogy Ő Felsége nem fogja megengedni, hogy más, mint becsületes eszközök használtassanak. *(Zajos taps.)*

Meglehet, vannak emberek, ha nem is e hazában, máshol levő elleneink között, kik látván a nyomort ezen országban, látván anyagi súlyos bajainkat és ezekből eredő szenvedéseinket, tán készek volnának a nyomorral is szövetkezni az

ország törvényeinek és alkotmányának ellenére.
(*Ugy van!*)

De, van-e valaki közöttünk, a ki ne érezné e nyomasztó bajok súlyát? ki sokat, igen sokat áldozni kész ne volna, hogy a hazát a bajoktól megmenthesse? De magát a hazát és annak lételetét, országunk alkotmányos fennállását egy rövid, mulékony enyhülésért veszélybe nem dönthetjük. Értzi a nép minden osztálya a nyomort, s minden reményét a kiegyenlítésbe veti, mindent attól vár, és pedig rögtön, haladék nélkül. Tartozunk magunknak, tartozunk az országnak azzal, hogy kimondjuk nyíltan az igazságot. Igenis, a célszerű kiegyenlítés, mely az ország önállását meg nem szünteti, fogja gátolni a nyomasztó bajok növekedését, s eszközöket nyújthat anyagi helyzetünk fokkonkinti javulására. De ne várja senki, hogy az érezhető javulás rögtön bekövetkezzék; idő kell ahhoz, kedvező szerencse és sok türelem. Sokat, mindent készek vagyunk tenni e célra, mit hazánk veszélye nélkül tehetünk; s ámbár tudjuk, hogy még a célszerű kiegyenlítés sem képes azonnal jóvá tenni, mit annyi évek szenvedése megrontott, nem leszünk akadékoskodók a kiegyenlítés eszközlésében, s elmegyünk annak rögzös ösvényén, a meddig hazánk önállásának kockázatát nélkül menünk lehet és szabad.

De a ki bármi célból ámitani akarná a népet, hogy bajainak súlyától már meg volna mentve, ha megtörtént volna a kiegyenlítés; a ki a honpolgárokat arra ösztönözné, hogy ily kecsgetések fejében akár minő kiegyenlítést igyekezzenek előmozdítani: könnyen csalódhatnék számításában.

Ezsau, midőn éhes volt, eladta jogait egy tál lencsért: az ígért lencsét megkapta, és mégis testvérháboru lett a vége. Az ámitók nem volnának képesek az ígért javulást egyhamar eszközölni. A nép, mely lemondana jogairól, hogy az ígért kedvezményeket megkapja, reményeiben csalatva, mit tenne és mit mondana? Veszélyes játék volna ez és igazságtalan; és épen azért nem félek tőle, mert a fejedelem nem akarhat olyast, mi az államra nézve veszélyes, s a nép irányában igazságtalan.

De nem fárasztom tovább a t. ház türelmét; csak egyszerűen jelentem ki, hogy el nem fogadva e két módosítványt, e pontokra nézve is a felirat mellett maradok. (*Zajos és szünni nem akaró éljenzés. Szavazzunk! Szavazzunk!*)

Tóth Vilmos jegyző: A főljegyzettek sorában következik Hedry képviselő ur. (*Szavazzunk! Eláll!*)

Elnök: Szavazni még nem lehet, mert Bartal képviselő ur, mint indítványozó, fönntartja magának a szót. (*Szavazzunk! Eláll! Az elnök csönget.*) Az ülést öt perczre fölfüggesztem. (*A szünet után: Szavazzunk! Szavazzunk!*) Méltóztassanak Hedry képviselő urat meghallgatni; így bizonyára hamarabb végzi.

Hedry Ernő: Bármily kedvezőtlenül érintett engem a sors, (*Zaj. Az elnök csönget*) hogy legtiszteltebb hazánk fia után a fölszólalás sora reám esett, mindazáltal szavazatomtól el nem állhatok, mert azon belső meggyőződésemet, melylyel Bartal és Apponyi gr. képviselőtársaim módosítványát pártolom, egy pár igen rövid érvelvel támogatni kötelességemnek tartom. (*Zaj. Halljuk!*) A fölirati javaslat átalánosságban el levén fogadva, jelenleg már időszerűnek sem látnám contestálni a jogfolytonosság, miniszterium, municipiumok eszméjének elismerését. Ugyanis a jogfolytonosság az alkotmányosság következménye, (*Zaj. Halljuk! Az elnök csönget*) a miniszterium a képviselői rendszer attribútuma, a municipiumok iránti előszeretet pedig minden magyar ember vérébe annyira be van oltva, hogy azt bármily főkormányzati formák mellett fenn fogja akarni tartani. (*Zaj.*) A szönyegen levő módosítványok és a fölirati javaslat közt a lényeges különbség abban rejlik, hogy a fölirati javaslat a 48-ki törvényeknek a miniszteriumra és municipiumokra vonatkozó részét azonnal, a módosítványok pedig a 48-diki törvényeknek ép a föliratban is kilátásba tett revisiója után kívánják életbeléptettetni; s ezen utóbbi nézet által kevesebb praejudiciumot szemlélek a jogfolytonossági elvre nézve, mint a felirati szerkezetben: mert ez késznek nyilatkozik elállni a 48-diki törvények egyes czikkeinek életbeléptetésétől, csak a miniszteriumot és municipiumokat akarja rehabilitálni; holott a módosítványokban foglalt óvás által biztosítatik a jogfolytonosság elve, s gondoskodtatik, hogy az minden előfordulandó netaláni jövő esetekben megőriztessék. E tekintetben ohajtottam volna még pár indokot felhozni; de a tisztelt ház egy részének türelmetlensége miatt berekesztem előadásomat szavazatom ismétlésével, hogy Bartal és Apponyi gr. követtársaim módosítványát pártolom. (*Helyeslés a jobb oldalon.*)

Elnök: Holnap d. e. 10 órakor folytatjuk a javaslat fölötti részletes tárgyalást.

Az ülés végződik d. u. 2 1/4 órakor.